گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ململانێی چینایەتی وەك هۆكارێك بۆ دامەزراندنی ئەنجومەنی نیشتمانی فەڕەنسی (1789) و كاریگەریەكانی - توێژینەوەیەکی مێژووی سیاسیە

هانا علی حمه
بەشی مێژوو، کۆلیژی زانسته مرۆڤایەتییەکان، زانکۆی ڕاپەڕین,رانیە، هەرێمی کوردستان، عێراق.hana.ali@uor.edu.krd

أحمد حمة مصطفى
بەشی مێژوو، کۆلێژی زانسته مرۆڤایەتییەکان، زانکۆی ڕاپەڕین، ڕانیە، هەرێمی کوردستان، عێراق. ahmed.hama1976@uor.edu.krd

ڕەوەز محمود رەسوڵ
بەشی مێژوو، کۆلێژی زانستەمرۆڤایەتیەکان، زانکۆی راپەڕین، رانیە، هەرێمی کوردستان، عێراق rawaz.mahmud@uor.edu.krd

زانیاریەکانی توێژینەوە

بەرواری توێژینەوە:
وەرگرتن: ٢٠٢٢/١١/١
پەسەندکردن:٢٠٢٣/١/١٧
بڵاو کردنەوە: زستانی٢٠٢٣

ووشە سەرەکییەکان
Revolution, King, France, Social Classification, National Assembly.

Doi:
10.25212/lfu.qzj.8.5.15

پوختە

ئەنجومەنی چینەکان لە ساڵی (1302) دامەزرابوو، بەڵام لە (1614)وە هیچ کۆبوونەوەیەکی ئەنجام نەدابوو، لە (1788 -1789) بە فەرمانی پادشا (لویسی شانزەهەم) ئەنجومەکە کارا کرایەوە و هەلبژاردنی چینەکان ئەنجامدرا و نوێنەرانی (چینی گشتی، خانەدان، پیاوانی ئاینی) هەڵبژێردران. چینی گشتی کە نوێنەرایەتی زۆرینەی فەرنیسیەکانی دەکرد، کەوتە ململانی لەگەڵ چینەکانی تردا بۆ بەدەستهێنانی مافی چینی گشتی ئەمەش رۆڵی هەبوو لە سەر دروستبوونی ئەنجومەنی نیشتمانی کە دواتر بوو بە پشەنگی شۆرشی فەرەنسی. ئەم توێژینەویەوە بە ناونیشانی (ململانێی چینایەتی وەك هۆكارێك بۆ دامەزراندنی ئەنجومەنی نیشتمانی فەڕەنسی (1789) و كاریگەریەكانی)، هەوڵێکە بۆ باسکردنی کاریگەری ئەنجومەنەکە (ئەنجومەنی نیشتمانی) کە لە ساڵی (1789) لە فەڕەنسا وەك گەورەترین

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دامەزراوەی سیاسی بەکاریگەری هۆکارگەلی جۆراوجۆر دامەزراو لە حوکمرانی وڵاتی فەڕەنسا ڕۆڵی هەبوو، هەروەها ململانێی چینایەتی وەك یەکێك لە گرنگترین هۆکارەکانی دامەزراندنی ئەنجومەکە گفتوگۆی لەبارەوە کراوە. بەگشتی ئەم توێژینەوەیە بۆ پیشەکی و دەروازە و سێ باسی سەرەکی دابەشکراوە، باسی یەکەم بریتییە لە بارودۆخی کۆمەڵایەتی و ئابوری و پێکهاتەی چینەکان وەك فاکتەرێك بۆ قوڵبوونەوەی ململانیی چینایەتی و زەمینەی سەرهەڵدانی ئەنجومەنی نیشتیمانی فەڕەنسی، باسی دووەمیشمان، تەرخانکردووە بۆ قۆناغی ڕاگوزەر لە ئەنجومەنی چینەکانەوە بۆ دامەزراندنی ئەنجومەنی نیشتمانی، لە کۆتا باسیشدا ئاماژەمان کردووە بە ئەنجومەنی نیشتیمانی و کاریگەریەکانی لە هەڵگیرسانی شۆڕشی فەڕەنسی و دانانی دەستورێکی مەدەنی بۆ فەڕەنسا.

پێشەکی:

چەند دەیەیەك بەر لە شۆڕشی ساڵی (1789) فەڕەنسا، وڵاتی فەرەنسا ڕووبەڕووی چەندین قەیرانی قوڵی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی بووبۆوە، کە پێویست بوو ئەنجومەنی چینەکان (خانەدان، پیاوانی ئاینی، چینی گشتی) وەك گەورەترین دەزگای نوێنەرایەتی هاوڵاتیان و دامەزراوەی ڕاوێژکاری سیستەمی پادشایەتی لە فەڕەنسا، نەخشە ڕێگەیەك بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان بخاتەڕوو، بەهۆی ئەوەی دەنگدان لەسەر چارەسەری کێشەکان بە شێوەی گروپ بوو، کە چینی گشتی کە تەنها خاوەن یەك دەنگ بوو، کاریگەریەکی ئەوتۆی نەبوو لە بڕیارەکانی ئەنجومەنەکەدا، ئەندامانی چینی گشتی بڕیاریاندا ڕێگە چارەیەك بدۆزنەوە بۆ خۆدەربازکردن و هەروەها کاریگەربوون لە بەڕێوەبردنی کاروبارەکانی وڵاتدا، دوای وتوێژ و بیرکردنەوەیەکی زۆر ئەنجومەنی نیشتیمانیان وەك شوێنگرەوەیەك لەبری ئەنجومەنی چینەکان دامەزراند، کە ئەو ئەنجومەنە توانی لەماوەی ساڵانی (1789-1791) وەك گەورەترین دامەزراوەی سیاسی بەشێوەیەك لە شێوەکان حوکمی وڵاتی فەڕەنسا بکات و چەندین چاکسازی ئیداری و کۆمەڵایەتی و سیاسی بنەڕەتی ئەنجام بدات.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

هەڵبژاردنی توێژینەوەکە: بابەتی (ململانێی چینایەتی وەك هۆکارێك بۆ دامەزراندنی ئەنجومەنی نیشتمانی فەرەنسی (1789) و کاریگەریەکانی- توێژینەوەیەکی مێژوویی سیاسیە)، لەڕووی مێژووییەوە بابەتێکی گرنگ و پڕ بایەخە، بەڵام لە زانکۆکانی کوردستان توێژەران گرنگیەکی ئەوتۆیان پێنەداوەو توێژینەوەی سەرەبەخۆیان لەو بارەیەوە ئەنجام نەداوە، کە ئەمەش هۆکار بوو بۆ ئەوەی ئەم بابەتە هەڵبژێرین بۆ توێژینەوەکەمان.

گرنگی توێژینەوەکە:

گرنگی توێژینەوەکە لەوەدا خۆی دەبینێتەوە کە ئەم ڕووداوە چەندین دەرەنجام و کاردانەوەی ناوچەیی و جیهانی بەدوای خۆیدا هێنا کە تا ئێستاش هەندێکیان بوونیان هەیە، بۆیە توێژینەوە لەبابەتێکی ئەوا پڕ بایەخدا بەکارێکی گرنگ دادەنرێت لەلێکۆڵینەوەی مێژوویی دا .

ئامانجی توێژینەوەکە: بریتی یە لەگرنگی دان بەبواری توێژینەوەی مێژوویی و ئاشنابوون و شارەزابوون لەوردەکاریەکانی ئەم ڕووداوە .

میتۆدی توێژینەوەکە: لەم توێژینەوەیەدا هەوڵدراوە زیاد لە میتۆدێك بەکار بهێنرێت و پشت بە میتۆدی هەمەجۆر ببەسترێت بەتایبەت میتۆدی گێڕانەوە و شیکاری، بەپێی شوێن و کات مامەڵە لەگەڵ میتۆدەکان بکرێت، بەشێوازێکی زانستی و بە پشت بەسەرچاوە مێژوییە زانستیەکان لە بارەی پەیوەندییەکانەوە بدوێین..

دەروازە

بزوتنەوەکانی ڕێنسانس و دۆزینەوە جوگرافیەکان و ریفۆرمی ئاینی جارێکی تر ئەوروپایان خستەوە بەردەم قۆناغێکی نوێی گۆڕانکاری لە هزر و دید و تێڕوانین و هەلسەنگاندندا و مرۆڤی ئەوروپیان خستە بەردەم پرسیارە قورسەکان، پرسیار لە فۆڕمی دەوڵەت پرسیار لە شێوە ژیانی ئابوری و کۆمەڵایەتی، گومان لە پرسە ئاینییەکان و ئەو تێگەیشتنە ئاینیەی وەك کۆت و بەند و سەرچاوەی بارگرانی ئابوری هاوڵاتیان سەیر دەکرا، لەو سەروەختەدا دەرك بەوە دەکرا کە بۆشایی و کەلێنێك لە بینایی هەڵچنراوی ڕۆشەنبیری و مەعریفی ئەوروپیدا هەیە، کە پێویستە پڕبکرێتەوە،

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

سەرەنج لەسەر ئەوەبوو ئەو باهۆزی گۆڕانکاریانەی کە لەسەدەی (13) لە بزوتنەوەی ڕێنسانسەوە هەڵی کردبوو پێویست بوو بگاتە مەنزڵ و لە شوێنێك لەنگەر بگرێت، کت و مت ئەو وڵاتەی ئامادەبوو باوەش بۆ ئەم گۆڕانکاریە بکاتەوەو وێنە ناتەواوەکە تەواو بکات فەڕەنسا بوو. شۆڕشی فەڕەنسی کە یەکەمین پریشکی لە (14) تەمموزی ساڵی (1789) دەستی پێکرد بە یەکێك لە گرنگترین ڕووداوەکانی مێژوو دادەنرێت نەك تەنها لە فەرەنسا بەڵکو لەسەراپای ئەوروپا و جیهانیشدا. کە ئەو شۆڕشە لە بنچینەدا شۆڕشی چینایەتی بوو دژ بەرژێمی پاشایەتی و ئابوری و کۆمەڵایەتی چەقبەستوو (قانع، 2019، ل21-22).

لە سەدەی (18) دا جگە لە بەریتانیا سیستەمی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی وڵاتانی ئەوروپا پەیڕەوکەری سیستەمی دەرەبەگایەتی بوون، هەر لە موڵکایەتیەوە تا دەگات بە پێگە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکان دەرەبەگ و پیاوانی ئاینی سودمەندی یەکەمبوون، سەرەڕایی بەهیزی سیستەمی دەرەبەگایەتی لە وڵاتی فەڕەنسا ، دۆخی چینی بۆرجواز و بازرگان و پیشەوەر و جوتیارە فەڕەنسیەکان لەوڵاتانی تری ئەوروپا باشتربوو، هەر ئەمە خەسڵەتەش وایکردبوو کە چینی گشتی لە فەڕەنسا ببێتە پێشەنگی لەبەریەك هەڵوەشانی سیستەمی دەرەبەگایەتی لە فەڕەنسا بەر لە وڵاتانی تری ئەورپا.(MaPhee, Peter, 2013: 32)

هەر لە دێر زەمانەوە خاکی فەڕەنسا خاوەن گەل و نیشتیمانی ڕەسەنی تایبەت بە خۆی بووە، ئەم تایبەتمەندیەش وایکردووە هەمیشە خاوەن دەوڵەت و ئیمپراتۆریەتی تایبەت بە خۆی بێت و هەمیشە وەك دەوڵەتێکی پادشایی بەهێز لە کیشوەری ئەوروپا پێگە و ئاراستەی سیاسی تایبەت بە خۆی هەبێت (حاطوم، 1979: 28). پادشاکانی بەناوی سێبەری خوداوەندەوە حوکمرانی وڵاتیان دەکرد و پاشا دەسەلاتی ڕەهای هەبوو، لەماوەی حوکمڕانی پادشا لویسی شانزدەهەمدا (1793-1774) بڕیاری یاسا دەرکردن، بڕیاری شەڕ و ئاشتی و دادگا و دەسەڵاتی دادوەری و سەرجەم دەسەڵاتە ئیداری و کۆمەڵایەتیەکان لە ژێر دەسەڵاتی خۆیدا بوو بە شێوەیەکی ڕەها حوکمی وڵاتی دەکرد. (Furet, Franscois,1996:3-4). هەرچەندە بەهۆی پاشخانی ئاینی کۆمەڵگای فەڕەنسی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دەسەڵاتی پادشاکانی بنەماڵەی بۆربۆنی[1] شاهانەی فەرمانرەوا بەچاوی پیرۆزەوە سەیردەکرا، بەڵام زۆری جەنگە یەك لە دوایەکەکان و بەهەدەردانی سەروەت و سامانی وڵات و زۆری ڕێژەی باج و بڵاوبونەوەی نەخۆشی و قوڵبونەوەی ململانێ سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتیەکان وایکرد لەسەردەمی لویسی شانزەدا دەسەڵاتی پادشایەتی بەرە و نابوت بوون و بێهێزی بچێت (نجم، 2012: 272).

لەڕووی کارگێڕیەوە تا ئەو کاتەش فەرەنسا هەر لەسەر شێوازە کلاسیکەکەی سەدەکانی ناوەراست بەڕێوە دەچوو، بە شێوەی هەرەمەکی و بەپێی بەرژەوەندی پادشا و خانەدانەکان لەسەر بنەمای چەند هەرێمێکی جیاجیا و پارچە پارچە، کە هەر هەرێمێك لە ژێر سایەی فەرمانڕەوایی خانەدانێکدا بوو، خاوەن سیستەمی تایبەت لە بەڕیوەبردن و یاسا و کۆکردنەوەی باج بوو هەتا لە ڕوی پێوانە و کێش و سەرانە سەندنەوە جیاوازییەکی گەورە لە نێوان هەرێمەکانی باشور و ناوەڕاست و باکوردا هەبوو، کە زیاتر لە شێوەی سیستەمی دەرەبەگایەتی کۆن دابوو، بەهیچ جۆرێك ڕەچاوی ئاستی دۆخی ئابوری و جوگرافی و کۆمەڵایەتی ئەو کاتەی تێدا بەدینەدەکرا، لە کاتێکدا تا دەهات فەرەنسا زیاتر لە ڕوی ئابوری و کۆمەڵایەتییەوە دەگۆڕا و پێویستی بە دەسەڵاتێکی نوێ و سیستەمێکی نوێ لە لە بەڕێوەبردندا هەبوو، بە جۆرێك جیاوازی لە شێوازی ئیداری و یاسای هەرێمە تایبەتەکان ببو بەربەستی گەورە بۆ پێشکەوتنی چین و توێژە بازرگان و پیشەگەرەکان، کە لەو کاتەدا ویستی دامەزراندنی یەکێتیەکی ئابوری وئیداری پتەویان بۆ بەڕێوەبردنی وڵات هەبوو. (ئەحمەد، 2014: 29).

پێش سەرهەڵدانی شۆڕشی فەرەنسی (1789)، وڵاتی فەرەنسا ڕووبەڕووی چەندین قەیرانی قوڵی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی بووبۆوە، فراوانبونی پانتایی ئاریشەی کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا و پێویستی چارەسەرکردنی، زەمینەی گرتنەبەری ڕێگاو شێوازی جۆراوجۆری ڕەخساند، دامەزراندنی ئەنجومەنی نیشتیمانیش وەك یەك لەو ڕێگەچارانە و وەك دامەزراوەیەکی گەورەی

---

[1] (Bourbon) ناوی بۆربۆن لە قەڵای بۆربۆنیای فەرەنساوە هاتووە، بنەماڵەیەکی بەناوبانگی فەرەنسا و ئەوروپا بوون لە سەدەکانی ناوەڕاستەوە حوکمی فەرەنسا و ئیسپانیا و بەشێك لە ناوچەکانی ئیتالیایان دەکرد. بۆزانیاری زیاتر بروانە:(صالح،2005: 249).

سیاسی بۆ بەشداریکردن لە حوکمرانی وڵات و بەر ئەنجامی ئەو ڕەوشە ناهەموارەی کۆمەڵگا و بەو ڕۆڵە دیارەی لەو پێناوەدا گێڕاویەتی و ئەو کاریگەریەشی کە لە پەرەسەندنی پێشکەوتنەکانی دروستی کردووە.

باسی یەکەم: بارودۆخی کۆمەڵایەتی و ئابوری و پێکهاتەی چینەکان وەك فاکتەرێك بۆ قوڵبونەوەی ململانێی چینایەتی و زەمینەی سەرهەڵدانی ئەنجومەنی نیشتیمانی فەڕەنسی:

ئەگەرچی ئاسان نیە کە پێناسەیەکی ئەبستراکت بۆ دابەش بوونی چینایەتی کۆمەڵگا بکەیت، لەبەرئەوەی دابەش بوونی چینەکانی کۆمەڵگا لەهەر کۆمەڵگایەک خەسڵەت و تایبەمەندی خۆی هەیە بەلام دەتوانین بە شێوەیەکی گشتی بەو جۆرە پێناسەی بکەین کە دابەشکاری چینایەتی دابەشکارییەکە کە ئاماژە بە نایەکسانی کۆمەڵایەتی دەکات کە کۆمەلگاکانی لەسەر بنەمای سۆسیۆ-ئیکۆنۆمی پێ ڕێکخراوە. ئابووری و پێگەی ئابووری تاکەکانی کۆمەڵگا هەڵسوڕێنەری بنەرەتی چینایەتی و دابەشبوونی چینەکانە، پێگەی چینایەتی ڕۆڵی گرنگ لە دیاریکردنی ئاراستە و دەرفەتاکانی تاکەکانی کۆمەڵگا دەگێڕێت (Rose and Harrison, 2010: 6).

یەکەم: بارودۆخی کۆمەڵایەتی و پێکهاتەی چینەکان

کۆمەڵگای فەرەنسا بەر لە شۆڕش دابەشی سێ چینی کۆمەڵایەتی ببوو ئەوانیش (خانەدانەکان و پیاوانی ئاینی و چینی گشتی) بوون، ئەم دابەش بوونەش دەگەڕایەوە بۆ سەردەمی دەرەبەگایەتی، ئەو سێ چینە نە لە (ئەرك) و نە لە (ماف)دا یەکسان نەبوون، ئەمەش تێکچوونی شیرازەی کۆمەڵایەتی و بڵاوبوونەوەی ڕق و کینەی لێ کەوتبۆوە:

أ- چینی خانەدانان یان (الاشراف – پیاو ماقوڵان): پلەی خانەدانی ئەگەرچی بەشێوەیەکی بۆماوەییە لە باوانەوە بۆ نەوەکانیان دەگواسترایەوە، هەندیکجاریش لەلایەن پاشاوە دەدرا بەکەسانێك کە خزمەتێکی گەورەیان پیشکەش کردبایە، ئەم چینە لە زۆربەی باجە سەرەکیەکان بەخشرابوون لەوانە باجی زەوی و باجی سەرمایە (Andress, David, 1999 :12 and 13)، و

تاکەکانیشیان بە بەرزترین پلەو پایەی (مەدەنی و سەربازی) لە دەوڵەتدا سودمەندبوون، جگە لەمە هاوبەشی هەموو شتێکی جووتیارانیش بوون وەك: دانەوێڵە و مەڕ و ماڵات و پەلەوەر، تەنانەت مافی ڕاوکردنیشیان هەبوو لە کێڵگەی جوتیاراندا (ابو علیه، 2007: 231). ئەم چینە ئەگەرچی کەمینەیەکی زۆر کەمی کۆمەڵگای فەرەنسیبوون کە لەرێژەی 2% تێپەڕی نەدەکرد، بەڵام نزیکەی یەك لەسەر پێنجی زەویە کشتوکاڵیەکانی فەرەنسا موڵکی ئەوانبوون، کە بە هەزاران جوتیارو کۆیلەی زەوی کاریان تێدا دەکردن، ئەمە جگەلەوەی ئەو چینە چەندین مافی وەك کۆکردنەوەی باج و بێگاری کردن بە جوتیاران و ناچارکردنیان بۆ ئەوەی تەنها لە ئاش و دەزگاکانی ئەواندا کارەکانیان بکەن، کەواتە لە کۆتاییەکانی سەدەی هەژدەدا چینێکی زۆر کەم لە فەرەنسادا هەبوون کە لەسەر بەشی هەرە زۆری ئیمتیازە ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسیەکانی سەدەکانی ناوەڕاست دەژیان، لە کاتێکدا کە تادەهات گەشەسەندنە ئابوری و کۆمەڵایەتیەکان ئەو چینەی دەکردە بار بەسەر کۆمەڵگای فەرەنسی یەوە (ئەحمەد، 2014: 17-18).

ب- چینی پیاوانی ئاینی: پیاوانی ئاینیش وەکو چینی خانەدانەکان خاوەنی پێگەو پلەو دەستکەوتبوون و لە باجدانیش بەخشرابوون، داهاتی ساڵانەی کەنیسە کە لە بەخشینی تاکەکان بەتایبەتی چینی سێیەمی کۆمەڵگاوە دەهات دەگەیشتە (سەد ملیۆن فرانك) ئەو داهاتە ژمارەیەکی کەم لە پیاوانی ئاینی لێی سوودمەند دەبوون، تەنانەت بەشی هەرەزۆری سەربەو چینە لە نەداری و نەهامەتیدا دەژیان (ابو علیه،2007: 311).

وەك تیبینی دەکرێت، گرفتی کۆمەڵگا لەگەڵ ئەو چینەدا لەوەدابوو کە هەمیشە مۆری ڕەزامەندی خوداییان لەکارو کردەوەکانی پاشادەدا، بەمەش هەرجۆرە گلەیی و گازندەیەك لە دەسەڵات و سیستەمی پاشایەتی بە (بێ باوەڕی – کفر) لە قەڵەم دەدراو سزای توندی بەدوایی خۆیدا دەهێنا.

ج- چینی سێ یەم: چینی گشتی یان چینی بۆرجوازی: زۆرینەی هەرەزۆری کۆمەڵگای فەرەنسی لەو چینەدا خۆیان دەبینیەوە، وەك کرێکاران و جوتیاران و فەرەمانبەرانی دەوڵەت و ووردە بازرگان و پیشەگەرو مامۆستا...هتد) بە شێوەیەکی سەرەکی چینی گشتی لە چوار کۆمەڵەی تایبەت پێکهاتبوو، یەکەمیان گوندنشینەکان کە ڕوبەرێکی فراوان لە زەویان لە بەردەستدا بوو، قەبارەیان لە شوێنیکەوە

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بۆ شـــوێنێکی تر جیاواز بوو، بەڵام نەبووبوون بە خاوەن مولکی تایبەت بە خۆیان، چینی دووەم خاوەن خانوبەرەکان بوون"(السـبکی، 1985: 21) سـێیەم کۆمەڵە بۆرجوازە باڵاکان بوون، کە لە ڕووی بازرگانی و دارایەوە مامەڵەی جیاوازیان لەگەڵ دانیشـتوانی ئاسـایی هەبوو، هەندێك لە ئەندامانی توانیبویان بگەن پلەو پایە بەرزەکانی وڵات و هاوشـێوەی خانەدانەکان لە چەندین پڕۆژەی بازرگانی و دارایدا بە شـداریان هەبوون و خاوەن دەسـتکەوتی باشـبوون، بە واتایەکی تر، چینیی بۆرجوازیش لە ناوخۆیدا خۆیدا دابەشی چەند چینی جیاواز دەبۆوە کە بەپێی پلە و پۆست و توانای داراییان دابەش بوون ((Gobban, Alfred, 1999, p. 53-54) ، دوا کۆمەڵەش چینی گشـتی لە زۆرینەی چینی زەحمەتکێش و کرێکار بوون و بەپێی ئیش و کاری ڕۆژانە هەوڵی دابینکردنی و بژێوی ژیانیان دەدا .. هەروەك قەشە سیساس (1748-1836) کە خۆی هەرچەندە سەر بە چینی پیاوانی ئاینی بوو، بەڵام لایەنگری چینی گشتی بوو، کتێبیکی دانا بەناوی چینی سێیەم چییە؟ لە کتیبەکەیدا وەڵامی خۆی دەداتەوە کە چینی سێیەم هەموو شتیکە بەڵام هیچیش نییە![1].

ئەو چینە لە (ئەرك) دا بارقورس و لە (ماف) بێ بەش بوون ئەمانە (باج دەرو سەربازو خزمەتکاری خانـەدان و پیـاوانی ئـاینی) بوون، لـە کـاتێکدا بێ بـەش بوون لـەماف و ئـازادی و یـەکسـانی و پەراوێزخسـتنیان لە بواری سـیاسـی و ئابوری دا. کە دواتر هەر لەناو ئەو چینەدا ڕۆشـنبیران و مامۆسـتایان و پزیشـکان و پارێزەران و فەیلەسـوف و بیرمەند دەرکەوتن و کەوتنە ململانێ و تەنگەتاوکردنی خانەدانەکان بۆ دەسـت خسـتنی پلەو پایە حکومیەکان لەبەرئەوەی لەو سـەردەمەدا دام و دەزگاکان پێویسـتیان بە خەڵکی تایبەتمەندو پسپۆڕ هەبوو لە بوارە زانستییەکاندا تاڕادەیەکی زۆریش خانەدانەکان لەو زانسـتانە بێ بەش بوون (نوار و نعنعی، بدون السـنە الطبع: 24). گەشـەی چینی بۆرجوازی و بەهێزوبوون و دەوڵەمەندبونیان و کۆبوونەوەی سـەرمایە لەلای ئەوان پاڵنەربوو بۆ مەیلی ئەم چینە بۆ بەدەسـتهێنانی دەسـەڵات لە کاتێتکدا لە لایەن چینی فەرمانڕەواو باڵادەسـتی

---

(1) بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی چینی سێیەم لە کۆمەڵگادا بڕوانە:
Toma, P. A. (1964). Book Reviews: What is the Third Estate? By EMMANUEL JOSEPH SIEYES. Translated into English by M. Blondel; New York: Frederick A. Praeger, 1963.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

خانەدانەوە ئەوان لە هەموو دەسەڵاتێک بێبەشکرابوون و لە دەرەوەی چوارچێوەی حوکمرانی بوون. (Mcphee, Peter, 2013. P. 3)

دووەم: بارودۆخی ئابوری ورۆڵی لە قولبونەوەی جیاوازییە چینایەتیەکاندا:

لەڕووی تۆخ بونەوە و قوڵبونەوەی جیاوازییە چینایەتیەکان هۆکارە ئابورییەکان هیچیان کەمتر نییە لە لەهۆکارە کۆمەلایەتیەکان و دەکرێت ئەو دوو بوارە وەك هاوتەریب و بزوێنەری سەرەکی ئەو دیاردە سەیر بکرێن. گەر دیدی مارکس بۆ جوڵێنەری مێژوو بەهەند وەربگرین، ئەوا دەکرێت بلێین لایەنی ئابوری هۆکاری سەرەکی و بگرە بنچینەیی ململانێ و پێکدادانە کۆمەڵایەتییەکانی کۆتایەکانی سەدەی (18) فەرەنسی بوو، (برون، 2006: 358). بەهەدەردانی سەروەت و سامانی وڵات لەلایەن بنەماڵەی پاشاوە لەشتی بێ سوودو بێ کەڵك، بەتایبەت لەلایەن لویسی پانزەهەم و لویسی شانزەهەم، لویسی پانزەهەم کە لە تەمەنێکی کەمدا هەرەمی دەسەڵاتی گرتە دەست کە سایەتیەکی گونجاوی نەبوو بۆ فەرمانڕەوایی کردن بەڵکو کەوتە ناو نازو نیعمەتەکانی کۆشك و فەرامۆش کردنی کاروبارەکانی دەوڵەتداری و تاوای لێهات ئافرەت کاروباری دەوڵەت و جوڵاندنی سوپاو دانان و لابردنی وەزیرەکانی لەئەستۆ گرتبوو، ئەمەش سەری کێشا بۆ بڵاوبوونەوەی هەژاری و نەخۆشی و تێکچوونی شیرازەی کۆمەڵایەتی و تەشەنە سەندی بەدرەوشتی و دواتر نەمانی هەیبەتی دەوڵەت و دام و دەزگاکانی حکومەت لە پێش چاوی جەماوەر (نجم، 2012: 272). هەرچەندە لویسی شانزەهەمی پادشا فەرەنسا لەڕووی کۆمەڵایەتی و مامەڵەکردنەوە بە کەسێکی نەرم و نیان و دڵ فراوان و خاوەن کەسایەتی باس دەکرێت، بەڵام ئەویش زوو کەوتە داوی گەندەڵی و بەهەدەردانی سامانی وڵات و تەخشان و پەخشان کردنی بەسەر کەسە نزیکەکانی و خانەدانەکان و ناودارەکانی وڵات، بۆ نموونە گەر ساڵی (1774) وەربگرین تەنها لە کۆشکی ڤێرسای وێرای بنەماڵەی پاشا (886) بنەماڵەی خانەدانی لەخۆدەگرت، کە نزیکەی (29)چێشت لێنەرو (56)ڕاوچی و (47)موزیك ژەن و (8) بیناسازی تێدابوون، سەرباری ژمارەیەکی زۆریش لە سکرتێرو پیاوای ئاینی و پزیشك و پاسەوانی کۆشك .... هتد، کە کۆی گشتیان (6)هەزار کەس دەبوون لەگەڵ (10) هەزار سەرباز کە ئەمانە هەموویان بەژیانێکی زۆر باش لەسەر داهات و بوجەی ئەو وڵاتە دەژیان، تەنها پاشا خاوەنی (15) کۆشك بووە کە هەریەك کۆشك زیاتر لە (10) ملیۆن لیرەی ئەوکاتەی تێچووە (ئەحمەد، 2014:

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

31–30). ئەمەش وایکردبوو کە خەرجیەکانی دەوڵەت زۆر لە داهاتەکەی زیاتربوو، هیچ چاودێرییەك لەسەر خەرجییەکان نەبوو، دەوڵەت بۆ پڕکردنەوەی کورتهێنان پشتی بە قەرز دەبەست، کە قورساییەکی زیاتری دەخستە سەر دەوڵەت، بۆ نمونە ڕێژەی قەرزەکانی دەوڵەت لەساڵی (1789) دا گەیشتە (٣٠٠) ملیۆن لیرەی ساڵانە، کە لە نیوەی داهاتی دەوڵەت زیاتر بوو، کە هەموو ئەم دۆخە ئابووریە نالەبارە کاریگەری لەسەر کۆمەڵگا و دۆخی ئابووری ولات هەبوو کە خواستی ریفۆرم ببوو بە داواکاری سەرەکی چینی گشتی لە فەرەنسادا. (Andrson James M., 2007: 25 and 26)

ماری ئەنتوانێت خێزانی لویسی شانزەهەم کچی ئیمپراتۆری نەمسابوو، رۆڵێکی سلبی گەورەی هەبوو لە لاوازکردنی کەسایەتی پاشادا، ئەو کەسایەتیەکی توندوتیژو لوت بەرزو خۆبەگەورەزانی هەبوو، دەستی لە کاروباری سیاسی وەردەداو لەدانان و لابردنی وەزیرەکانی دەوڵەتدا ڕۆڵی هەبوو، جگە لەمە گرنگیەکی لە ڕادەبەدەری بە حەزو ئارەزووە تاکە کەسیەکانی دەدا لە بەهەدەردانی سامانی گشتی لە کڕینی خشڵ و زێڕو دیاری گرانبەها تەنانەت ساڵێك بەر لە شۆڕش یەکێك لە هەرە کۆشکە دیارەکانی پاریسی کڕی لە کاتێکدا هاوڵاتیان لە نەهامەتی و بێ کاری و هەژاریەکی توندا ژیانیان دەگوزەراند (البطريق، نوار، بدون السنة الطبع: 339–340). دانانی باج و سەرانە کە بەشێوەیەکی ڕەها لە سەردەمی لویسی چواردەهەمەوە لەدەستی پاشادابوو، نە بەشێوەیەکی یەکسان لەسەرجەم هاوڵاتیان وەردەگیرا، نە برەکەشی لە هەموو ناوچەو هەرێمەکاندا وەکو یەك بوو، ئەمە جگە لەوەی یاسای (الاستثناءات و الاعفاءات) ڕەچاو دەکراو پاشا کێ ی مەبەست بوایە یاسای (هەڵاوێردو چاوپۆشی) بەرامبەر جێ بەجێ دەکرد، کە بێ گومان چینەکانی سەرەوە نزیك لە پاشا سوددمەندی یەکەمی ئەو یاسایە بوون (سوبل، 1989: 77- 78). لایەنێکی تری کاریگەر لەسەر دۆخی ئابوری بە تایبەت تێکچوونی ئابووری گوندەکان بریتبوو لە زۆری شەڕەکانی دەوڵەوت و بەسەربازگرتنی گەنجەکان لە ناو گوندەکاندا کە زیانی زۆری بە ئابووی گوندەکان گەیاند و دەستی هێزی کاری گەنجی زۆر کەمکردەوە،بەجۆرێك کاریگەری هەبوو تەنانەت دۆخی ئابووری گوندەکانی گەیاندە ئاستی وێرانبوون، کە بووە سەرچاوەی سەرەکی تورەیی جوتیارانی فەرەنسا. (Forrest, Alan:1989: 11)

گۆڤاری قەڵای زانست

گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق

بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

لەلایەکی ترەوە شـــکســـتی هەوڵە چاکســـازی خوازیەکان لە بواری ئابوریدا ڕویەکی تری ململانێ چینایەتییەکان بوو، لویسی شـانزەهەم لەهەوڵدابو بۆ ڕاسـتکردنەوەی باری لاری ئابوری وڵات کە لە پێشـخۆیەوە بۆی بەجێ مابوو، بەڵام نیەتی باشـی پادشـا و مەبەسـتی ڕاسـتگۆیانە بەس نەبوون بۆئەوەی ئابوری وڵات ڕاستەڕێ بکەنەوە، هەرچەندە پاشا کۆمەڵێك هەنگاوی نا لەو بوارەدا وەك کەم کردنەوەی خـەرجیـەکـان و هێنانی چەنـد وەزیرێکی بـەتوانا بۆ نـاو حکومـەتـەکـەی، لـەوانـە: تورگۆ Turgot (1727 – 1781): تورگۆ لەوکاتەدا یەکێك بوو لە عەقڵە گەورەو ڕوناکبیرەکانی فەرەنسـا، پلانەکانی لەسەر دوو ئاست خستەکار، یەکەم: یەکسانی لە چاکسازیدا بەو واتایەی چاکسازیەکانی دەبێ بە یەکســانی و بێ جیاوازی و جیاکاری هەموو تاکەکانی وڵات بگرێتەوە. دووەم: بنیاتنانەوەی ئابوری وڵات ئەویش بە (هەڵوەشاندنەوەی لێبوردنی گومرگی لە خانەدان و پیاوانی ئاینی، جێ بەجێ کردن و وەرگرتنی باجی یەکسان لە هاوڵاتیان، هەڵوەشاندنەوەی سەندیکا پیشەیەکان، سنورداركردنی دەســەڵاتی کەنیســەو پیاوانی ئاینی، ئازادکردنی بارزگانی بەتایبەت بازرگانی دانەوێڵە لە نێوان هەرێمەکانی فەرەنسادا ...هتد (نجم، 2012: 286) دوای تورگۆ جاك نیکەر (1732 – 1802): کرا بە وەزیری دارایی، ، قەرزێکی زۆری بۆ دەوڵەت وەرگرت کە پێشـتر قورسـبوو کە قەرزدەر پەیدابکرێت، هەوڵیدا سـیسـتەمێکی باش و گونجاوی لە بەرێوەبردنی دارایی و ژمێریاری و کۆکردنەوەی باج و وردبینیدا پیادەبکات و چاکســازی تەواوی ســیســتەمی باج، هەروەها کەمکردنەوەی خەرجیەکانی حکومەت و بۆ یەکەم جار خســتنەڕووی ڕاپۆرتێك لە بارەی بارودۆخی ئابوری وڵات بە ئەنجومەنی چینـەکـان، هەوڵیـدا کە چـاکســـازیـەکـانی بە دەســتوری بکـات بەڵام هەوڵەکـانی لەلایەن چینی دەسەڵاتدارەوە دژایەتی کراو و لە کارەکەی دورخرایەوە.(Hunt, Jocelyn, 2005: 1) دوای نیکەر کەسـایەتییەکی تر بەناوی کالون (1734 – 1802) بوو بە وەزیری دارایی، ئامانجی ئەو لەبەرنامە چاکســازیەکەی یەکســانی هاوڵاتیان بوو لە دانی باج بەبێ ڕەچاوکردنی پلەو پایەی کۆمەلایەتی، مەبەســتی بوو بەربەســتە گومرگیەکان لەنێوان هەرێمەکانی فەرەنســا هەلبگرێت بەمەبەســتی زیادکردنی جوڵەی بازرگانی و بوژاندنەوەی ئابوری وڵات، کالون ویسـتی لە کۆبوونەوەی ئەنجومەنی چینەکاندا باوەڕ بە هەردوو چینی خانەدان و پیاوانی ئاینی بهێنێ، کە ئەم چاکسازیانە لەبەرژەوەندی ئارامی کۆمەڵگادایە، بەڵام بێ ســوود بوو، ئەو لە ڕاپۆرتەکەیدا بە وردی دەســتنیشــانی خراپی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بارودۆخەکەی کردو ئۆباڵی خراپی بارودۆخەکەشی خستە ئەستۆی ئەو چینانەی کە زۆرترین دەستکەوت و کەمترین بەرپرسیاریەتی ئەم دۆخە لە ئەستۆ دەگرن. (نوار، نعنعي، بدون السنة الطبع: 27).

وەك تێبینی دەکرێت بەهۆی بەرهەڵستی هەردوو چینی (خانەدان و پیاوانی ئاینی) کە دوو چینی گرنگی کۆمەڵگای فەرەنسی بوون و دەست هەڵنەگرتنیان لەدەسکەوت و مافە کەسیەکانیان، هەموو هەوڵە چاکسازیەکان شکستیان هێناو نەگەیشتنە ئامانج. ئەو بارودۆخ و هۆکارانەی باس کران سەرجەمیان بەسەریەکەوە واقیعێکیان دروست کرد، کە جێگای قبوڵ نەبوو، بۆیە خوازیارانی گۆڕانکاری ڕیشەیی دەبوو دەست بۆ خالە گرنگەکانی سیستەمی کۆن بەرن و لە ناوشیاندا دەسکاری کردنی شێوازی دەنگدانی ئەنجومەنی چینەکان و دواتر گۆڕینی بۆ ئەنجومەنی نیشتیمانی و ڕابەرایەتی کردنی گەل بۆ شۆڕش.

باسی دووەم: قۆناغی ڕاگوزەر لە ئەنجومەنی چینەکانەوە بەرەو دامەزراندنی ئەنجومەنی نیشتیمانی

تەوەری یەکەم: ململانێ و ناکۆکی ناو ئەنجومەنی چینەکان وەك هۆکارێك بۆ ڕاگەیاندنی ئەنجومەنی نیشتمانی

دوای ئەو بارودۆخەی لە باسی یەکەم ئاماژەی پێکرا، بەتایبەت لە دۆخی ئابوری کە لەکۆتاییەکانی سەدەی (18) دا فەرەنسا بە دەست قەیرانێکی قوڵی ئابوریەوە دەیناڵاند، لە ساڵی (1786) قەرزە سودارەکانی فەرەنسا گەیشتە (600) ملیۆن فرەنك، لە ساڵی (1787) دوای مەترسی قەرزەکانی فەرەنسا و تێکچونی ڕەوشی ئابوری لویسی شانزدەی پادشای فەرەنسا داوای کۆبونەوەیەکی گەورەی کرد و بە ئامادەبونی زۆربەی خانەدان و فەرمانڕەوا باڵاکانی وڵات، داوای ئەوەی کرد کە باج بێجیاوازی بخرێتە سەر چینە جۆربەجۆرەکانی وڵات، بەڵام کەسە دیارەکانی ناو کۆبونەوەکە بەتایبەت خانەدانەکان، ڕەزامەندیان لەسەر بۆچونی پادشا دەرنەبڕی و داوای ئەوەیان کرد کە ئەو داواکارییە بخرێتە بەردەم ئەنجومەنی چینەکان و لەگەڵیشیدا داوای گۆڕینی وەزیری دارایی (کالۆن)

یان کرد، پادشـــا ڕازیبوو بەوەی کە کالۆن بگۆڕدرێت و (مەتران لومین دی بربین) جێگەی بگرێتەوە، وەزیری تـازە دوای کۆمەڵێـك چـاکســـازی ئەویش داوای وەرگرتنی قەرزی تـازەی کرد، بەڵام ئەو داواکارییە لەلایەن دادگای باڵای پاریس ڕەتکرایەوە، داواکاری هاولاتیانی بەجۆرێك لە یاخیبون و شـۆڕش لێکدایەوە و لەکاردانەوەی ئەو کارانەدا هەستا بە هەڵوەشـاندنەوەی دادگا باڵاکانی فەڕەنسا، کە ئەو کارە بوبەهۆی دەربڕینی نارەزای خەڵك و خۆپیشـــاندانی جەماوەی لەشـــارەکاندا، هەر لەوکاتەشدا سەربازەکانی حکومەت یاخیبونی خۆیان لەسەرکوتکردنی جەماوەر ڕاگەیاند، ڕێکخەری جەماوەری لەشـارەکان داوای کۆبونەوەی ئەنجومەنی چینەکانیان بۆ چارەسـەری کێشـەکان دەکرد، بەهۆی ئەو فشارانەوە لەساڵی (1788) پادشا وەزیری دارایی لاداو دوبارە نیکەری گەراندەوە بۆ ئەو کـارەو نیکەریش پێشـنیـاری ئەوەی کرد کە کۆبونەوەیەك بۆ ئەنجومەنی چینەکـان ڕێکبخرێـت، چارەسەری کێشەکانی وڵات بخرێنە بەردەم ئەو ئەنجومەنە[2](شاکر،2019: 656،655)، ئەنجومەنی چینـەکـان ئەنجومەنێکی گەورە بووە، تەنـانەت لە مێژووی ئەوروپـادا بە گەورەترین ئەنجومەن هەژمارکراوە، بۆچوونی جیاوازهەیە لەسـەر ژمارەی ئەندامەکانی ئەنجومەنی چینەکان لە سـەرەتای دامەزرانـدنییەوە، وە ژمـارەی ئەنـدامەکـانی لە مـاوەیەك بۆ مـاوەیەکی تر زیـاد و کـەمی کردووە و گۆرانکاری بەسـەرداهاتووە، هەرلەبەرئەمەش ژمارەیان بە جێگیری نەماوەتەوە، بۆ نمونە لە ســاڵی (١٧٨٨) دا پاشـا پێشـنیاری ئەوەی کردووە کە ژمارەیان (١٠٠٠) کەسببێت، بۆ چینی خانەدانەکان (٢٥٠) نوێنەر، بۆ چیینی پیـاوانی ئـایننی (٢٥٠) نوێنەر، وە (٥٠٠) ئەنـدامیش بۆ چینی گشـــتی، بەڵام وەك دەبینی لە دواتردا ژمارەکە بۆ (١٢٠٠) کەس بەرزبۆتەوە، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا ئەم ژمارەیە بە نەگۆری نەماوەتەوە .(Tackett, T: 1996, 19,20).

لەناو ئەو بارودۆخە ئاڵۆزەدا پادشـــا بڕیاریدا کە بۆ (5 مایس 1789) کۆبونەوەیەك ڕێکبخەن بۆ ئەنجومەنی چینەکـان (ســێ چینەکە) کە لە لایەن هەموو نوێنەرانی نـاوچە جیـاجیـاکـانی وڵاتەوە نوێنەرایەتی دەکرا و تاکە ئامانجی پادشا وەرگرتنی باج لە هەر سێ چینەکە بێجیاوازی و تێکپەڕاندنی

---

[2] ئەنجومەنی چینەکان لە ســێ چینی ســـەرەکی پێکدەهات (خانەدانەکان، پیاوانی ئاینی، چینی گشــتی) لە ســاڵی (1302) لەلایەن پادشـــا فلیپەوە دامەزرابوو دەنگدان تێیدا بە شـێوەی چین بوو، لە ساڵی (1614) وە هیچ کۆبونەوەیەکی ئەنجام نەدابوو. بۆزانیاری زیاتر بڕوانە: (شـاکر،2019: 655،656).

ئەو دۆخە ئابوریە قورسە بوو کە فەرەنسای گرتبۆوە، لەبەر ئەوەش زۆرینەی ئەندامانی ئەنجومەنی چینەکان لە خانەدان و پیاوانی ئاینی پێکدەهات، دوای ئەوەی کە خانەدانەکان ڕازینەبوون کە باج بدەن، هەستان بە دژایەتیکردنی ئەو هەڵوێستەی پادشا، پادشاش لە کاردانەوەی ئەو کارەدا بڕیاریدا هەڵبژاردن بکرێت و لە کۆی (1165) نوێنەری چینەکان، (578) ئەندام بۆ چینی گشتی و (296) ئەندام بۆ چینی خانەدان و (291) ئەندام بۆ چینی پیاوانی ئاینی دابنرێت (نەقیب زادە،2008: 50). دوای هەڵبژاردنی ئەندامانی ئەنجومەنی چینەکان کۆتایی هات و بەپێی دابونەرینی کۆن نوێنەران گشت چین و توێژەکان لەناوچەکانی فەرەنسا بۆ ئەنجومەنی چینەکان هەڵبژێردران، بەهۆی ئەوەی لە ئەنجومەنی چینەکان بەشداری دەنگدان بە شێوەی گروپ بوو، دەنگدەران سکاڵایان دژی ئەو کارە بەرزکردەوە و بەکۆمەڵێك خاڵ چەند داواکارییەکیان پێشکەش بە پادشا کرد:

1-پاراستنی ئازادیە گشتیەکان و قەدەغە کردنی هەموو دەست درێژییەك تەنها لەڕێگەی یاساوە نەبێت

2-هەڵوەشاندنەوەی ئیمتیازاتە کۆنەکان و یەکسانی لەبەرامبەر یاسادا

3-هیچ باجێك بەبێ ڕەزامەندی گەل نەسەپێنرێت، کە نوێنەری گەل ئەنجومەنی چینەکانە.

4-ئەرکی باجدان بۆ هەموو کەس وەك یەکبێت بەبێ لەبەرچاوگرتنی جیاوازی چینایەتی.(نوار، نعنعی، 2014: 30،29).

داخوازی هاووڵاتیان هیچ داخوازییەکی تێدانەبوو دژ بە سیستەمی پادشایەتی یان گۆڕانکاری ڕیشەی لە سیستەمی سیاسی و ئابوری فەرەنسا، دڵسۆزی و خۆشەویستی هاوڵاتیان بۆ پادشا بۆ ئەوە بوو کە سیستەمی سیاسی فەرەنسا بگۆڕێت بۆ سیستەمی پادشایەتی پەرلەمانی، وەك پێشتر بڕیاری لەسەر درابوو، لە (5) ئایاری (1789) یەکەمین کۆبونەوەی ئەنجومەنی چینەکان بەسترا و لە دەستپێکی کۆبونەوەکەدا نیکەری وەزیری دارایی ڕاپۆرتێکی خوێندەوە و پێشنیارەکانی بۆ چاکسازی و کاروباری گەنجینەی وڵات خستەڕوو بەبێ ئەوەی هیچ ئاماژەیەك بە هەڵوێستی حکومەت دەربارەی داخوازیەکانی هاوڵاتیان بدات، هەرلەکۆبونەوەکەدا ئەندامانی چینی گشتی داوای ئەوەیانکرد

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

شێوازی دەنگدان لە ئەنجومەنی چینەکان لە سەر بنەمای دەنگدانی تاکە کەسی بێت نەوەك بەشێوەی گروپ و چین، چونکە ژمارەی ئەندامانی چینی گشـــتی یەکســـان بوو بە چینی پیاوانی ئاینی و خانەدانەکان، ئەوە جگە لەوەی بەشـــێك لە ئەندامانی هەر دوو چینەکە هاوســـۆزیان هەبوو بۆ داواکاریەکانی چینی گشتی، بەڵام ئەو داواکاریە لەلایەن پادشا بە پاساوی دەستکارینەکردنی شێوازی دەنگدانی نەریتی کۆنی ئەنجومەن ڕەتکرایەوە، ئەو کارە کاردانەوەی گەورەی لای ئەندامانی چینی گشـــتی لێکەوتەوە، دوای بێهیوابوونی ئەندامانی چینی گشـــتی و هاوڵاتیان لەوەی کە پادشـــا و حکومەت گوێ بەداواکاری ئەوان نادات دەنگدان بە شـــێوەی چینایەتی هیچ لە بارودۆخی وڵات ناگۆڕێت، ئەندامانی چینی گشـــتی بیریان لەوە کردەوە کە بیر لە رێگە چارەیەکی تربکەنەوە بۆ چارەسەری کێشەکانی وڵات، لەسەر پێشنیاری قەشە سیساس (1748-836) کە کەسێکی ڕۆشبیر و کراوەبوو و پێگەیەکی تایبەتی لای هەردوو چینی گشـــتی و پیاوانی ئاینی هەبوو، پێشـــنیازی ئەوەی کرد کە ئەندامانی چینی گشـــتی بەتەنها کۆبونەوەیەك ڕێکبخەن و ناوی ئەنجومەنی چینەکان بگۆڕن بە ئەنجومەنی نیشتمانی فەڕەنسا، بەو شێوەیە ئەندامانی چینی گشتی لە (17 حوزەیرانی 1789) لە دانیشـتنێکی نائاسـایی بەبەشـداری تەنهای ئەندامانی چینی گشـتی ناوی ئەنجومەنی چینەکانیان گۆڕی بە ئەنجومەنی نیشـــتیمانی فەڕەنســـا، بە ئامانجی ئەوەی ئەو ئەنجومەنە نوێنەرایەتی هەموو گەلی فەڕەنسا بکات (نوار، نعنعی، 2014: 32،31).

ســەرەرای ئەو گرفت و کێشــە ئابوریانەی کە لەو ســەردەمەدا وڵاتی فەڕەنســای گرتبۆوە و ببوو بە هەڕەشەیەکی گەورە بۆ سەر شێوازی ژیان و بژێوی هاوڵاتیان و کۆسپ و لەمپەر لەبەردەم ئیدارەدان و حوکمڕانیکردنی وڵات، لایەنی کۆمەڵایەتی و ســیســتەمی چینایەتی کۆمەڵگەی فەڕەنســی دیوێکی تری ڕاســتەقینەی کێشــە ئابوری و ســیاســیە گەورەکانی تری وڵاتی فەڕەنســا بوو، کە دەکرێت وەك چەقی ململانێکان و گۆڕانکارییەکان و ســەرچاوەی ســەرەکی ئاڕاستەکردنی ڕوداوەکان ســەیر بکرێت و دامەزراندنی ئەنجومەنی نیشتیمانیش بەشێك بێت لەو پرۆسەیە.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

تەوەری دووەم: ئەنجومەنی نیشتیمانی و گرفتەکانی بەردەمی

دوای ڕاگەیاندن و دامەزراندنی ئەنجومەنی نیشـــتیمانی، پادشـــا لای خۆیەوە درکی بەوەکرد کە پێشنیاری زیندوکردنەوەی ئەنجومەنی چینەکان و هانابردن بۆ چارەسەری کێشەکانی وڵات لە ڕێگەی ئەوانەوە هەڵەیەکی سـیاسـی گەورەبووە و بەسـەریدا تێپەڕیووە بەڵام تازەکارلەکارترازاوە و پەشـیمانبوونەوە هیچ لە چارەسـەری کێشـەکـان نـاگۆڕێـت و ڕەنگە دۆخەکە ئەوەنـدەی تر ئاڵۆزبکات(البدری، 2016: 43).

لە (20 حوزەیرانی 1789) کاتێك ئەندامانی ئەنجومەنی تازە دامەزراو ویســتیان کۆبونەوەی ئاســایی خۆیان ئەنجامبدەن، هۆڵی کۆبونەوەکانیان بەڕودا داخراو و ســەرباز لەبەردەم هۆڵەکاندا دانرابوون (MacPhee, Peter, 2013, p 82) بەناچاری کۆبونەوەکەیان لە یاریگای تێنسی نزیك کۆشـکی ڤێرسـا ئەنجامدا وسـوێندیان بۆ یەکتر خوارد تا ئەو کاتەی دەسـتورێکی نوێ بۆ وڵات دانەنرێت و مافی هاوڵاتیانی فەڕەنســی تێدا پاریزراونەبێت کۆبونەوەکانیان بەردەوامی دەبێت (Israel,Jonthan,2014: 55). دوای ئەو کارانە لویسی شـانزەهەم پادشـای فەڕەنسـا داوای لە نوێنەری ســەرجەم چینەکان کرد کە لە (23 حوزەیران 1789) لە کۆشــکی ڤێرســای ئامادەی کۆبونەوەبن، لە کۆبونەوەکەدا پادشـا ئاماژەی بە ئەوەکرد کە مامەڵەی لەگەل جیاوازی چینەکان وەك پێکهاتەی پێشـوو دەبێت و بەهیچ جۆرێك ئامادە نییە ددان بنێت بە ئەنجومەنی نیشـتیمانی تازە دامەزراو. دوای دەرکردنی ئەو بڕیارە، دانیشـتەنەکان بەوە کۆتایان هات کە ڕۆژی دواتر هەر یەك لە سێ چینە سـەرەکیەکە بەمەبەسـتی چاکسـازی دارایی بە جیا کۆبوونەوەکانیان ئەنجام بدەن، دوای جێهێشـتی هۆڵەکە لەلایەن پادشـاوە هەریەك لە چینی خانەدان و بەشـێك لە پیاوانی ئاینی ئەوانیش چونە دەرەوە بەڵام چینی سـێیەم و بەشـێك لەو پیاوە ئاینیانەی کە مەیلیان بەلای چینی گشـتیدابوو لە هۆڵەکاندا مانەوە تا ئەو کاتەی بەڕێوبەری تەشـریفاتی کۆشـك بە (بایی) سـەرۆکی ئەنجومەنی نیشـتمانی گوت:(گەورەم تۆ گوێبیسـتی فەرمایشـتەکانی پادشـا بویت، پیویسـتە شـوێنەکەت چۆڵ بکەیت) دوای بیسـتنی ئەو ووتانە، میرابۆرا (1749-1791) کە وتاربێژ و یەکێك بوو لە سـەرکردە دیارەکانی چینی گشتی پێی ڕاگەیاندن :(ئێمە بە ئیرادەی گەل لێرەین و لەسەر نوکی شمشێر نەبێت ناچینە دەرەوە).(نوار، نعنعی، 2014: 33،32).

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بەو شێوەیە نوێنەرانی چینی سێیەم یاخیبونیان دژی پادشا ڕاگەیاندو گەیشتنە ئەوئەنجامەی کە گفتوگۆ و کۆبونەوەکان لەگەڵیدا هیچ سودی نەماوە، درێژەیان بە کارو چالاکییەکانی خۆیاندا و ڕایانگەیاند ئەندامانی ئەنجومەن حەسانەی تایبەت بەخۆیان هەیە و هەر کەسێك پەلاماریان بدات بەگەورەترین تاوان بۆی هەژمار دەکرێت، دوای بیستنی ئەو هەواڵانە پادشا ویستی بەتوندوتیژی و بەزەبری هێز کۆتایی بەو یاخیبونانە بهێنێت و فەرمانی بە پاسەوانانی کۆشك کرد کە بەزەبری هێز نوێنەرانی چینی سێیەم بڵاوەپێبکەن، بەڵام نوێنەرانی چینی خانەدانەکان کە بۆچونیان نزیکبوو لە بۆچونەکانی چینی سێیەم یاخبونیان ڕاگەیاند بەتایبەت لاڤاییت(1757-1834) کە یەکێك بوو لە سەرکردە گەورەکانی سوپای فەڕەنسا و وەك پاڵەوانی جەنگی سەربەخۆی ئەمەریکا سەیر دەکرا، لەگەڵ ئاڵۆزبونی دۆخەکە پادشا لە بڕیارەکەی پاشگەزبۆوە و ڕایگەیاند بەهۆی هەستیاری دۆخەکە و لە پێناو ئاڵۆزنەبونی کێشەکان با نوێنەرانی چینی گشتی بەردەوامبن لە کۆبونەوەکانیان، هەر دوای ئەو ڕوداوە بەشێك لە پیاوانی ئاینی کە زانیان پادشا هێز و دەسەڵاتی جارانی نەماوە پەیوەندیانکرد بە نوێنەرانی چینی سێیەمەوە، لە (25 حوزەیرانی 1789) دا (47) کەس لە نوێنەرانی چینی خانەدانەکان بە سەرکردایەتی دۆق (ئۆرلیان) کەکوڕی مامی پادشا بوو، پەیوەندیان بە ئەنجومەنی نیشتیمانیەوەکرد دوای ئەو یاخیبوونە و گەورەبونی ناڕەزایەتییەکان بۆ بەرگرتن لە تێکچونی دۆخی وڵات پادشا ددانی نا بە ئەنجومەنی نیشتیمانی و فەرمانی بە هەردوو چینی خانەدان و پیاوانی ئاینی کرد بچنە ناو ئەنجومەنی نیشتمانی، کە زۆرێك لە خانەدانەکان لەسەروی هەمویانەوە دۆق (لۆکسەمبۆرگ) کە سەرۆکی چینی خانەدانەکان بوو ناڕەزایی زۆری دەربڕی دژی ئەو کارە، بەڵام لەکۆتایدا ملکەچ بەفەرمانی پادشا بوو، بەو شێوەیە دوو جۆر لە سەروەری لەوڵاتدا دروستبوو سەروەری پادشا و سەروەری ئەنجومەنی نیشتمانی، و دەسەڵاتی پادشا خرایە ژێرچاودێری گەلەوە، هەر دوای ئەو کارانە لیژنەیەك لە لایەن ئەنجومەنی نیشتیمانییەوە بۆ دانان و نوسینەوەی دەستور بەناوی (کۆمەڵەی نەتەوەیی دەستوری) پێکهات، کە لە دوو نوێنەری چینی خانەدان و دوو نوێنەری چینی پیاوانی ئایینی و چوار نوێنەری چینی گشتی پێکهاتبوون، ئەگەرچی بەهۆی خۆنیشاندانەکانی پاریسەوە لە (١٤)ی تەموزدا هەڵبژاردنی ئەندامەکانی نەخرایە دەنگدانەوە، بەڵام ئەمەش ئەو ڕاستیەی دەرخست کە بۆچوونی چینی گشتی سەرکەوت بەسەربۆچونی پاشادا، (McPhee,

(Peter, 2013: 82)، کە پادشـــا و زۆرێك لە خانەدانەکان دژی ئەو کارەبوون، دوابەدوای ئەو کارە پادشـــا کە بەتەواوەتی لە ژێرکاریگەری خانەدانەکاندا بوو، بیری لەوەکردەوە بۆ ڕێگری کردن لە مەترسـیەکان باشـترین بژاردە بەکارهێنانی سـەرباز و سـوپایە و بەو شـێوەیە بڕوات چیتر ناتوانێت مومارسەی دەسەڵاتەکانی خۆی بکات، لە (27 ی حوزەیرانی 1789) دا (20) هەزار سەربازی هێنایە ناوپاریس و پلانی ئەوەی هەبوو کە لە کۆشـکی ڤێرسـاوە کۆتایی بەمەترسـیەکانی ئەنجومەنی نیشـتمانی بهێنێت(کۆمەڵێك نوسـەر، 2009: 374-376). هەر لەو کاتەدا و لەسـەر خواسـتی خانەدانەکان و وەك دژایەتییەك ئەنجومەنی نیشـتمانی پادشـا بڕیاریدا وەزیری دارایی نێکەر دوربخاتەوە کە کەسێکی پرۆتستانی و چالاك و ڕیفۆرمخوازبوو، دواتریش سـەربازگەیەکی گەورەی لەژێرسـەرپەرشـتی (برگلی) کەسەرکردەیەکی بەئەزمون و بەناوبانگ بوو لە نزیك کۆشکی ڤێرسای دامەزراند(فیشر،1993: 12-11).

ڕوداو و کاردانەوەکان خێرا تێدەپەڕین، لە (7 ی تەموز 1789) کۆمەڵەی نیشتمانی کۆبونەوەیەکی ئەنجامدا و بڕیاریدا کە دەستورێکی نوێ دابڕێژرێت و بە شێوەیەك بێت کە دەسەڵاتی پادشا سنوردار و کەم بکـاتەوە و دواتر لە (9 ی تەموزی 1789) ئەنـدامـانی ئەنجومەنی نیشـــتیمـانی نـاوی ئەنجومەنەکەیان گۆڕی بە ئەنجومەنی دامەزراندن و بۆ ڕۆژی (11 ی تەموزی 1789) چەند کارێکی تریان ئەنجامدا، کەکارەکانیان تا ئەوکات زیاتر پەیامی ئاشـتیان هەڵگرتبوو دژبوون بەهەموو کارێك کە خوێن ڕێژی لێبکەوێتەوە، بەڵام ئەنجامدانی ئەو کارانە پێچەوانەی تەواوی خواسـتی پادشـا و خانەدانەکان بوو، بەو شـێوەیە ململانێکان پێیان نایە قۆناغێکی ترەوە و بەریەکەوتنی نێوان پادشا و لایەنگرانی لەگەڵ ئەندامانی ئەنجومەنی دامەزراندن گەیشـت بە قۆناغێکی یەکلاکەرە و مەترسـیدار و چالاکوانانی چینی ناوەڕاسـت باش لەوە تێگەیشـتن کە پادشـا وا بەئاسـانی دەسـتبەرداری ئەو دەسـەڵاتە ڕەهایە نابێت کە پێشـتر هەیبووە و قبوڵکردنی ئەو دۆخە تازەی کە هاتۆتە ئاراوە بۆ پادشا زۆر قورس و ئەسـتەمە، دوای ئەو تەنگ و چەڵەمە سیاسیەی کە بەرۆکی پادشای گرتبوو، پادشا بۆ چارەسـەری کیشـەکانی کەوتە ژێر کاریگەری ماری ئەنتوانیتی خێزانی کە کەسێکی کەم ئەزموون و نەشـارەزابوو، پێشـتریش پادشـا نیکەری وەزیری دارایی لادابوو کەسـێکی نزیك لە شـاژنی بە ناوی (دیبروتوی Baron de Breteuil) کردبۆ وەزیر، جارێکی تر و لەسـەر خواسـتی شـاژن وەزیری

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

جەنگی لادا و کەسایەتیەکی بەناوی (Marshal de Broglie) کردە وەزیری جەنگ، کە ئەو دوو کەسە بە دوو کەسایەتی سەخت و توندڕەو دەناسران دژ بە ئەندامانی ئەنجومەنی دامەزراندن و نوێنەرانی چینی گشتی(Doyle, William,2002: 108)، دوای ئەو کارانە خانەدان و دەرەبەگەکان و ماری ئەنتوانیت و کۆنت ئارتوای برای پادشا، کەوتنە جموجۆڵ و چالاکی سیاسی و هەموو هەوڵەکانیان لەوادا چڕکردەوە کە قەناعەت بە پادشا بکەن بەزەبری هێز و سەرباز کۆتایی بەهەموو ئەو گۆڕانکاری و چاکسازیانە بهێنێت کە ئەنجومەنی نیشتمانی دژ بە دەسەڵاتەکانی پادشا ئەنجامیداوە، دوای ئەوەی پادشا ڕازیبوو بە بۆچونەکانی ئەوان، لەلایەن پیاوانی کۆشکەوە پێشنیاری ئەوەکرا کە ئەو سوپای پادشا هێناویەتی بۆ پاریس جێگەی متمانە نییە و لەهەر حاڵەتێکی نەخوازراودا ئەگەری ئەوەی لێدەکریت بچنە بەرەی گەلەوە بۆیە پادشا بڕیاریدا بۆ گەڕاندنەوەی شکۆ و دەسەڵاتەکانی و ڕووبەڕووبونەوەی ئەنجومەنی دامەزراندن پشت بە سوپای بەکرێگیراوی ئەڵمانی و سویسری کە ژمارەیان (40) هەزار سەرباز دەبوو ببەستێت، دوای ئەو کارانەی پادشا لەسەر پێشنیازی میرابۆرا وەفدێك لە ئەندامانی ئەنجومەنی نیشتیمانی پێکێنرا و چوون بۆ سەردانی کردنی پادشا، وەفدەکە بە پادشایان ڕاگەیاند ئەو کارانەی ئەنجامتداوە پێچەوانەی خواست و دەستکەوتەکانی گەلی فەڕەنسایە و جۆرێکە لە کودەتا، بەڵام پادشا زۆر بەتوندی وەڵامی دانەوە و ئاماژەی بەوەکرد کە پادشا دەسەڵاتی باڵای هەیە و ئەو سوپای کە هێناویەتی تەنها بەمەبەستی پاراستنی هێمنی و ئاسایشە و داواشی لە ئەندامانی ئەنجومەن کرد گەر لەو سوپایە دەترسن دەتوان لە پاریس بچنە دەرەوە، لەکاتێکدا ئەو وەفدەی سەردانی پادشایان کرد ملکەچی تەواویان بۆ سیستەمی پادشایەتی دەستوری هەبوو داوای دامەزراندنی حکومەتێکی هاوشێوەی سیستەمی ئینگلتەرایان دەکرد (هەینی، 2013: 210-208).

وەك ئاشکرایە دامەزراندنی ئەنجومەنی نیشتیمانی بەخاڵی وەرچەرخان دادەنریت لە مێژووی نوێی فەڕەنسا و تەنانەت ئەوروپاش، دەستپێکەکانی ئەو ئەنجومەنە وەك هەر ڕوداویکی تری سیاسی بەچەندین بەرزی و نزمی و تەنگوچەڵەمەی سیاسیدا تێپەڕبووە، بە ئیرادەی ودڵسۆزی ئەندامانی ئەنجومەن و کەم ئەزمونی پادشا لە ڕوبەڕوبونەوەی کێشەکانی بەردەمی هۆکاری سەرەکی بووە بۆ بەهێزبون و مانەوە و درێژەپیدانی ئەنجومەنی نیشتیمانی بەکارەکانی و هیواش هێواش

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

خۆسەپاندنی وەك دامەزراوەیەكی گەورە و كاریگەری حوكمڕانی سیاسی لە فەرەنسا و بچوكردنەوەی پادشا و سیستەمی پادشایەتی و دواتر لەناوبردنی ئەو سیستەمە.

باسی سێیەم: ئەنجومەنی نیشتیمانی و كاریگەریەكانی

تەوەری یەكەم: ئەنجومەنی نیشتیمانی و سەرهەڵدانی شۆڕشی فەرەنسی (1789)

لە (12 تەموزی 1789) لە گۆڕەپانی (باڵ ڕۆیاڵ Palais Royal)ی پاریس نزیك باخچەی تۆلێری خەڵك دەستیان كرد بە گردبوونەوە و خۆپیشاندان بە ئامادەبونی وتاربێژ (Camill Desmoullns كامی دیمۆلان) كە بەوتارە حەماسیەكانی هانی خەڵكی دەدا دواتر قەبارەی خۆپیشاندانەكان فراوانتر بوو و ڕوبەڕووبونەوە لە نێوان سەربازانی سەربە پادشا و جەماوەر ڕویدا ، بۆ ڕۆژی (13 ی تەموزی 1789) خۆپیشاندان و بەریەكەوتنەكان توندتر بوون و خۆپیشاندەران بەدوای چەكدا دەگەڕان بۆ بەرگریكردن لە خۆیان، بۆ(14 تەموز) نارەزایەكان بەردەوامیان هەبوو، خۆپیشاندەران توانیان دەستبگرن بەسەر قەڵای باستل (Bastide) و كۆتایی بەو گەمارۆدان و دەستبەسەریەی پادشا بهێنن كە خستبوویە سەر ئەنجومەنی نیشتمانی، لەژێر فشاری خۆپیشاندەران و بەئامۆژگاری بەشێك لە خانەدانەكان پادشا ناچار بەوە بكەن كە پاشەكشە بەسەربازەكانی بكات بۆ ناو كۆشك، دوای ئەو سەركەوتنانە خۆپیشاندەران پەلاماری باڵەخانەی شارەوانی پاریسیان داو دوای دەستبەسەرداگرتنی ئەنجومەنی شۆڕش بڕیاریدا ناوەكەی بگۆڕێت بە كۆمۆنەی پاریس (Commune de Paris) و بالی (Bailly) بكەن بە سەرۆكی ئەو كۆمۆنەیە و لافایت (Lafayette) ی سەركردەی میلیشیای چەكداری بەسەرۆكی پاسەوانی نیشتیمانی، بۆ (16 تەموز) لە ژێر فشاری بەردەوامی خۆپیشاندەران پادشا ناچار بەوەكرا كە دووبارە نیكەر وەزیری پێشوی دارایی بگەڕێنێتەوە سەر كارەكەی لەگەڵ دداننان بە ئاڵای سور و سپی و شینی ڕەمزی شۆڕشگێڕان. دوای ئەو سەركەوتنە گەورانەی شۆڕگێڕان بە دەستیان هێنا، بەشێك لە چینی خانەدان و دەسەڵاتداران پیانوابوو ئەو ڕوداوانە هەرەس هێنانی سیستەمی پادشایەتییە لە فەرەنسا، لە (17 تەموز) كۆنت دارتوای برای پادشا بەهاوەڵی سەدان و هەزاران كەس لە خانەدان و بنەماڵەی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پادشایەتی کۆچیان کرد بۆ دەرەوەی فەرەنسا بەرەو وڵاتی لۆکسەمبۆرگ و سویسرا (عوض،1991: 58،57).

نەرمی نوادنەکانی سیستەمی پادشایەتی بەس نەبوو بۆ ڕازیکردنی شۆڕشگێڕان، لە (4 ئابی 1789) دا ئەنجومەنی دامەزراندن لە کۆبونەوەیەکی تایبەتدا کۆمەڵێك بڕیاری گرنگی دا، دەستپێکی کۆبونەوەکەش بە ووتاری (فیکۆنت دی نوای) کە خۆی پێشتر یەکێکبوو لە سەرکردە بەناوبانگەکانی خانەدانەکان دەستی پێکرد کە پێشنیازی ئەوەی کرد لەو کۆبونەوەیەدا هەرچی ماف و ئیمتیازاتی خانەدانەکانە پوچەڵبکرێتەوە، گرنگترین بڕیارەکانی (4) ی ئاب بریتبون لە:

1-پوچەڵکردنەوەی سەرجەم ئەو چیاووگ و مافە دادوەریانەی کە خانەدانەکان هەیانبوو

2-پوچەڵکردنەوەی هەموو کارێکی زۆرەملێ و باجی سەر ئاش و نانەواخانەکان

3-پوچەڵکردنەوەی هەموو ئەو چیاووگانەی لە هەرێم و یەکە ئیداریەکاندا هەبوو (Israel, Jonathan, 2014:56)

4-پوچەڵکردنەوەی مافی دەیەکی کڵێسا

5-ڕاگەیاندنی بەرجستەکردنی یەکسانی تەواو لە نێوان هاونیشتیمانیان لەکاتی دامەزراندنی کاری وەزیفیدا (هریدی، 2003: 51-52).

بەشێکی گرنگی بڕیارەکانی (4 ئاب 1789) بریتی بوو لە سڕینەوە و هەڵوەشاندنەوەی هەموو ئەو ماف و ئیمتیازاتانەی(جیاوك) کە هەر لە کۆنەوە خانەدان و دەرەبەگەکان هەیانبوو، لەوانە باجی (زەوی و ڕاوکردن و بەخێوکردنی ئاژەڵ و باڵندە) هەروەها کۆیلایەتی هەڵوەشێنرایەوە، دوبارە ڕێکخستن لەو یەکە کارگێڕیانەداکرایەوە کە لەکۆنەوە دەرەبەگەکان دایانڕشتبوو، دروشمی یەکسانی و نەمانی جیاوازی بەرزکرایەوە و ڕایانگەیاند هەموو تاکێك بێجیاوازی یەکسانە لەبەرامبەر یاسا و دادگادا. دەربارەی دەسەڵاتی کڵێسە و پیاوانی ئاینی، باجی دەیەکی کڵێسا لادرا و هەموو موڵکی کڵێسا کەوتە دەست حکومەتەوە و بۆنە ئاینیەکانیان سنوردار کرد و قەشە کۆنەکانیان لادا و قەشەی نوێیان دانا و هەڵبژاردنی ئەو کارەشیان دایە دەست ئیرادەی خەڵکەوە و هەموو پیاوانی ئاینی کران

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بە مووچە خۆری دەوڵەت، ئەو کارانە بون بەهۆی تورەبونی پاپا و پیاوانی ئاینی و ئەو سیستەمە کۆنە ئاینیەی کە جاران پەیرەودەکرا (برون، 2006: 366-369).

هەردوای ئەو بڕیارە گرنگ و بوێرانەی ئەنجومەنی دامەزراندن دای، ئەندامانی ئەنجومەن ڕایانگەیاند کە لەمەودوا ئەنجومەن کار بۆ نوسینەوەی دەستوری بنەڕەتی فەرەنسی دەکات و لە (26 ی ئابی 1789) دا ئەنجومەنی دامەزراندن جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤیان ڕاگەیاند کە یەکێك لە هەر خاڵە بنچینەیەکانی ئەو جاڕنامەیە ئەوە بوو مرۆڤەکان بە ئازادی و یەکسانی لە دایك دەبن و لە ئەرك و مافدا یەکسانن، جگە لەو بابەتە لە جاڕنامەکەدا هەموو ئەو ئیمتیازات و تایبەتمەندیانەی دەرەبەگ و خانەدانەکان هەیان بوو هەڵوەشێنرانەوە، (Fremont-Barnes, Gregory,2006: 260 and 261) بە تێڕوانینێکی بۆرجوازیانە و بە پیرۆز سەیرکردنی خاوەنداریەتی تایبەت، کۆمەڵگای فەرەنسی بەرەو کۆمەڵگایەکی نوێ هەنگاوی ناو و زۆرێك لە بنەماکانی کۆمەڵگایەکی بۆرجواز و سەرمایەدار لە جارنامەکەدا چەسپێندران، کە ئەو کارانە ڕێگە خۆشکەربوون بۆ دووبارە دروستبونەوەی کۆمەڵگەیەکی چینایەتی لە سەرمایەدار و کریکار(ئەمینۆف، گالکین، 2013: 81). ئەو جارنامەیە لە کۆمەڵێك خاڵ و بنەما پێك دەهات کە گرینگترینیان بریتبوو لە:

1-مرۆڤەکان بێ جیاوازی ئازادن و لە ماف و ئەرکدا یەکسانن.

2-ئەرکی حکومەت پاراستنی مافی سروشتی مرۆڤ و کۆمەڵگایە.

3-تا ئەوکاتەی لەلایەن یاساوە تاوانی کەسێك ئیسپات دەبێت، نابێت هیچ کەس تاوانبار و زیندانی بکرێت.

4-مافی هەموو تاکێکی کۆمەڵگایە کە بەشداری لەکاری حکومەت و دانانی یاسا و باج وەرگرتن بکات

5- بیروبۆچونە تایبەتەکان ڕێگەپێدراون بەڵام نابێت ببێتە هۆی شێواندنی سیستەم و یاسا.

6- مافی خاوەنداریەتی پیرۆزە و نابێت کەس خۆی بسەپێنێت بەسەر ئەو مافەدا، بەبێ قەرەبوکردنەوە نابێت موڵك و ماڵی هیچ کەسێك دەستی بەسەردابگیرێت

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

7- ئازادی بیرو و ڕادەربڕین یەکێکە لە مافە گرنگەکانی مرۆڤ، تا ئەو شوێنەی کە بەریەکەوتنی نەبێت لەگەڵ یاسا، هەموو مرۆڤەکان ئازادن کە چۆن تەعبیر لە بۆچونەکانی خۆیان دەکەن (الادهمی، 1789: 143).

دوای ئەوەی لە (4 و 26 ئابی 1789) دا ئەنجومەنی دامەزراندن کۆمەڵێک بڕیاری گرنگی دەرکرد، کە ئەوە بەشێوەیەك لە شێوەکان دەستگرتن بوو بەسەر کۆی سیستەمی سیاسی و ئیداری وڵات و بەرتەسکردنەوەی دەسەڵاتی پادشا و خانەدان و پیاوانی ئاینی وڵات کە بەهۆیەوە ژمارەیەکی زۆر لە خانەدان و دەوڵەمەندەکان کۆچیان کرد بۆ دەرەوەی وڵات لەناو تەنگ و چەڵەمەیەکی قوڵی سیاسیدا کە هیچ کام لە شۆڕش گیڕان و پادشا هیچ متمانەیەکیان لایەکتر نەبوو لە کۆتای مانگی (ئەیلولی 1789) پادشا بەتەواوەتی بڕیارەکانی مانگی ئابی ڕەتکردەوە، لە (1 تشرینی یەکەم 1789) لویسی شانزدە بە ئامادەبونی پاسەوانی پادشایی و بەشێك لە ئەفسەرە باڵاکان و تیپی سەربازی فلاندیز لە کۆشکی ڤێرسای ئاهەنگێکی گەورەی سازدا و بەشێك لە ئامادەبوان ئاڵای تازەی وڵات و ڕەمزی شۆڕشگێرانیان خستە ژێر پێیەکانیان، بۆ ڕۆژانی دواتر کۆمەڵێك خۆپیشاندانی گەورەی ئافرەتان و پیاوان پاریسی گرتەوە و ترسێکی گەورەی خستە ناو ئەنجومەنی دامەزراندنەوە بەڵام هەر زوو لە لایەن سەرکردایەتی شۆڕش و لاڤایتی سەرکردەی پاسەوانی گشتی سەرکوتکران، لەلایەك فشاری خەڵك و لەلایەکی تر مانۆڕەکانی پادشا ترسی گەورەی خستە نا سەرکردەکانی شۆڕشەوە و دوای ئەو بارودۆخەدا و بۆ ڕێگریکردن لە تەشەنەسەندنی ئاڵۆزی وڵات ئەنجومەنی دامەزراندن بڕیاریدا بە گواستنەوەی پادشا و خانەوادەکەی بۆ ناو پاریس بەو شێوەیە لە (6 ی تشرینی یەکەم 1789) لەلایەن ئەنجومەنی دامەزراندن و دوای ڕازیبونی پادشا، لە ژێر سەرپەرشتی پاسەوانی نیشتمانی و ئاڵای سپی و سور و شینی شۆڕش پادشا و خانەوادەکەی لە کۆشکی ڤێرسایەوە گواسترانەوە بۆ کۆشکی تۆلێری پاریس، بەو شێوەیە پادشای فەرەنسا ژیانی وەك بارمتەیەکی سیاسی لێدێت تەنها وەك ڕەمزێك بونی دەمێنێت و حوکمی سیاسی فەرەنسا بەتەواوەتی دەکەوێتە دەست ئەنجومەنی دامەزراندن (سویل، 1989: 136-140).

دوای ئەو کارانەی کە بەرامبەر پادشا کرا لە مانگی (تشرینی یەکەمی 1789) دا، لویسی شانزە لە کارێکی نهێنیدا نامەیەك ئاراستەی پادشای ئیسپانیا دەکات لە نامەکە ئاماژە بەئەوە دەکات کە ئەو

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ئێستا بەتەواوەتی لەژێر هەیمەنەی شۆڕشدایە، سالی (1790) بەساڵی باڵادەستی خانەدانانی لیبراڵ ناسرا و لەکۆی ئەو (54) کەسەی کە بوون بەئەندامی ئەنجومەنی دامەزراندن (33) دانەیان لە چینی خانەوادە لیبرالەکان بوون لاقایت کە یەکێك بوو لەکەسەیاتییە بەناوبانگەکانی چینی خانەدانەکان، بەرەزامەندی کۆیی گشتی ئەنجومەنی نیشتمانی وەك پاسەوانی نیشتیمانی مایەوە و وەك پادشای فەرەنسا مومارەسەی دەسەڵاتەکانی دەکرد، لە (14 تەموزی 1790) کۆمەڵگای فەرەنسی، بانگەشەی فەرەنسایەکی تازەیان دەکرد، کە ئازادی و یەکسانی تێدا بەرجەستەبێت، لەرووی ئازادی کەسیەوە دانیان بە مافی سیاسی بۆ پرۆتستانت و دابینکردنی ئازادی بۆ کەمینەی یەهودییەکان، لەرووی ئیدارییەوە دەسەڵاتی زیاتریان بەخشی بە سەرۆکی شارەوانی و بەرێوبەری شارەدێیەکان و ئەنجومەنی یەکە ئیداریەکان و دانانیان بە شێوەی هەڵبژاردن، لەرووی سیستەمی دادوەریەوە کۆمەڵێك دابەشکاری و رێکخستنی بنەرەتیان ئەنجامدا هەروەها جارێکی تر سوپایان رێکخستەوە و سوپایەکی تازەیان پێکهێنا لەگەڵ گۆرینی جل و بەرگی رەنگی سەربازی هاوشێوەی سوپای پادشایەتی کۆن و کۆی گشتی چاکسازیەکانی ئەنجومەنی دامەزراندن لە ژێر هەیمەنەی فکرەی بۆرجوازیدابوون، دوای کارە رادیکاڵیەکانی سەرکردەکانی شۆرش و دوای بێ ئومێدبونی پادشا لەوەی کە ناتوانێت وەك جاران حوکم بکات لە (مانگی حوزەیرانی 1791) بریاری جێهێشتنی وڵات دەدات دوای ئامادەکاریەکی زۆر لەلایەن کەسە متمانە پێکراوەکانی لە ناوخۆ و دەرەوەی وڵات لە (21 ی حوزەیران) دەگاتە ناوچەی (ڤارین) بەڵام لە کاتی دەرچونیدا ئاشکرا دەبێت و بەزەبری هێز دەهێنرێتەوە پاریس(فوریە، ریشە، 1993: 150-158، 188-192).

لویسی شانزدە بەر لەرۆیشتنی نامەیەکی لە کۆشکی تولێری بەجێ دەێڵێت کە لەنامەکەدا ئاماژە بەوە دەکات کە لە رێگەی بەلجیکاوە پەیوەندی بەنەمساوە دەکات و تا هەڵوەشاندنەوەی ئەنجومەنی دامەزراندن و ئەو ئاڵوگۆریانەی کە کراون هەڵنەوەشێنەوە نا گەرێتەوە فەرەنسا، دوای ئەو رووداوە لەناو پاریس خەڵك دەستی کرد بە خۆپیشاندان و داوای ئەوەیان دەکرد کە سیستەمی پادشایەتی بروخێت و کۆماری فەرەنسا دابمەزرێت، بەڵام لە رێگەی لاڤایتی سەرۆکی پاسەوانی نیشتیمانی و بالی پارێزگاری پاریس سەرکوتی خۆپیشاندەران کرا و جارێکی تر پادشا بە شێوەیەکی سنوردار و جۆرێك لە دەسەڵاتدارێکی دەستبەسەرکرا و گەرایەوە سەر کارەکەی بەڵام بەهۆی ئەو کارەوە ناکۆکی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

قوڵ لە نیوان جەماوەر و سـەرکردەکانی شـۆڕشـدا دروسـت بوو، هەر لەو سـاتەوەختەدا (لیۆپۆلدی دووەم) ئیمپراتۆریەتی نەمسـا برای ماری ئەنتوانێتی خێزانی پادشـای فەڕەنسـا و (فریدریك ولیەم) پادشــا بروســیا لە (21 ئابی 1791) بەیانامەی (پیلنتز Pillnitz) یان ڕاگەیاند، کە لە بەینامەکەدا بەرونی ئاماژەیان بەوەکرد، گەر پادشای فەڕەنسا داوای هاوکاریکات سوپای نەمسا و بروسیا ئامادەن کۆتایی بەو ئاژاوە سیاسیيە بهێنن کە لە فەڕەنسا سەریهەڵداوە، کە ئەو هەڕەشانە ئەوەندەی تر بوون بەهۆی یەکڕیزی جەماوەر و سەرکردە شۆڕشگێڕەکانی فەڕەنسا کە خۆیان ساز و ئامادە بکەن بۆ هەر مەترسی و ڕووبەڕوبونەوەیەکی دەرەکی کە هەڕەشە لە یەکێتی فەڕەنسا بکات. دوای هەڕەشـەکانی وڵاتانی ئەوروپا ئەنجومەنی دامەزراندن بڕیاریدا کار بۆ نوسـینەوەی دەسـتور بکات کە هەر لەگەڵ هەڵگیرسـانی شـۆڕشـی فەڕەنسـیەوە بەرنامەیان بۆ دادەنا و لە دەرفەتێك دەگەران بۆ جێبەجێکردنی ئەو کارە، تاوەکو (3 ئەیلولی 1791) توانیان دەسـتور بۆ وڵاتی فەڕەنسـا دابنێن و لە (14 ی ئەیلولی 1791) لویسـی شـانزدەی پادشـای فەڕەنسـا ناچار بە قبوڵکردن و سـوێند خواردن بکەن و فەڕەنسـا بکەن بە وڵاتێکی پادشایەتی دەستوری و کە ئەو دەستورە دواتر بە دەستوری ساڵی (1791) ناسرا، لە (30 ئەیلولی 1791) دوای جێگیرکردنی دەسـتور بۆ وڵات ئەنجومەنی نیشـتمانی دەسـەڵاتەکانی خۆی هەڵوەشـاندەوە و دەسـەڵاتی حکومەتی بەخشـی بە ئیدارەی تازە بەناوی ئەنجومەنی یاسـا دانان.(Stone, Bailey, 2004: 111)

لەماوەی (14 تەموزی 1789) تاوەکو سـاڵی (1791) ئەنجومەنی نیشـتیمانی و دامەزراندن کۆمەڵێك بڕیاری گرنگ و یاسای گونجاویان دەکرد بە شـێوەیەك کە شـۆڕشـگێڕان لەو ماوەیە توانیان بە شـێکی گرنگی کارەکان بەشـێوەی یاسـایی ڕاپەڕێنن(کریم، 2019: 180)، بەو شـێوەیە شـۆڕش فەڕەنسی لەماوەی ئەو سێ ساڵەدا توانی لەڕوی ماف و چیاووگ و موڵك و سامانەوە دەستکەوتێکی گرنگ بۆ چینی سێیەم بگەڕێنێتەوە و دەستەبەر بکات و سیستەمێکی نوێی سیاسی بهێنێتە ئاراوە، بەرگریەکی سەرسەختانە لە شۆڕش و پرێنسیپەکانی بکات و تاڕادەیەکی باش ئیدارەی بارودۆخەکە بەڕێوەبات و سـەرکەوتوو و زاڵ بێت بەسـەر سـەرجەم دەنگە ناڕازی و یاخیبوەکاندا(لوبون، 2012: 116).

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بەسەرنجدان لە ڕێکەوتی دامەزراندنی ئەنجومەنی نیشتیمانی ئەوەمان بۆ ڕون دەبێتەوە کەهەر دوای ماوەیەکی کەم لە دامەزراندنی ئەو ئەنجومەنە، شۆڕشی گەورەی فەڕەنسی (1789) ڕویداوە، کە دەکرێت ئەو ڕوداوە وەك ئەنجامیك لەکاریگەریەکانی ئەنجومەنی نیشتیمانی، یان زنجیرەی گۆڕانکارییەکانی دامەزرێنەرانی ئەنجومەنی نیشتیمانی سەیربکریت و خواست و ویستی شۆڕشگێڕان و ئەندامانی ئەنجومەنی نیشتیمانی یەك بۆچوون و یەك ئاڕاستەبێت و بڕیارەکانی (4 و 26 ئابی 1789) ئەنجومەنی نیشتیمانیش گەواهیدەری ئەو ڕاستیەن. جگە لە کاریگەرییە ناوخۆیەکان ڕوداوەکانی دوای سەرهەڵدانی شۆڕشی فەڕەنسی ئاماژەن بۆ ئەوەی ئەنجومەنی نیشتیمانی سنورە لۆکاڵیەکانی فەڕەنسای تێپەڕاندووە و شێواز و سیستەم و کارەکانیان وەك هەڕەشە و لەبەریەك هەڵوەشانی کۆی سیستەمی کۆنی سیاسی ئەوروپا سەیرکراوە، کە دەکرێت لە ناوەڕۆکی بەیاننامەی (پیلنتز Pillnitz) بەئاشکرا هەست بەو بۆچونە بکرێت.

تەوەری دووەم: ئەنجومەنی نیشتیمانی و دەستوری ساڵی(1791)

پڕبایەخترین کارێك کە ئەنجومەن پێیهەستا دانانی دەستور بوو، کە گرنگترین ئەو خاڵانەی کە لە دەستوری ساڵی (1791) ی فەڕەنسا، ئاماژەی پێکرابوو ئەمانە بوون:

1-مرۆڤ بە ئازادی لە دایك دەبێت و پێویستە یەکسانبێت لە ماف و دەستکەوتە کۆمەڵایەتیەکان(البطریق، نوار، 2020: 378).

2-ئامانجی دەزگا سیاسیەکان بریتییە لە پاراستنی مافە سروشتییەکانی مرۆڤ، مرۆڤ ئازادە لە مافی خاوەنداریەتی و بەدەستهێنانی ئاسایش و ئاسودەیی. (McPhee, Peter, 2013. P. 85)

3-نەتەوە سەرچاوەی سەروەر و دەسەڵاتی وڵاتە. (Mcphee, Peter, 2013, p. 86)

4-مرۆڤ ئازادە لەوەی چۆن و بە چی شێوەیەك ممارەسەی ژیان دەکات، بەمەرجێك زیان بەکەسانی دەوروبەری نەگەێنێت و ڕێز لە یاسا بگرێت.

5-یاسا تاکە سەرچاوەی ڕێگە پێدرا و قەدەغەکراوەکانی مرۆڤە و هەر کۆت و بەندێك لە یاساوە سەرچاوەی نەگرتبێت هیچ شەرعیەتێکی نییە.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێكی زانستی وەرزی باوەڕپێكراوە لە لایەن زانكۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-كوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

6-یاسا بەرجەستەكەری ئیرادەی گشتییە و تاكەكانی كۆمەڵگە ڕاستەوخۆ یان لەڕێگەی نوێنەرەكانیانەوە بەشدارن لە یاسادانی وڵاتدا و هەموو هاوڵاتیان لەبەرامبەر یاسادا یەكسانن.

7-بەپێی پاڵپشتی دادگا و یاسا، هیچ كەسێك نابێت دەستگیر و سزابدرێت.

8-سزادانی هەر كەس و تاكێك پێویستی بە بەڵگەی یاسایی هەیە.

9-تۆمەتبار بێ تاوانە تا ئەو كاتەی تاوانەكەی دەسلمێنرێت. (البطریق، نوار، 2020: 378).

10-مرۆڤ ئازادە لەڕووی بیروباوەر و باوەڕهێنانەوە.

11-مرۆڤ ئازادە لەڕووی دەربڕن و نوسین و هەر بیرو بۆچونێك كە هەیبێت بەمەرجێك لە چوارچێوەی یاسادا بێت.

12-كاری سوپا بریتییە لە پاراستی ئاسایشی هاوڵاتیان و پاراستنی سنوری دەوڵەت.

13-دابەشكردنی كۆمەك و دارایی بە شێوەیەكی یەكسان بە لەبەرچاوگرتنی هاوڵاتی بوون و سەروەت و سامان.

14- بەشداریكردن و ئاگاداربونی هاوڵاتیان لە سەپاندنی باج و داهات و خەرجی گشتیدا.

15-جیاكردنەوەی دەسەڵاتەكانی دەوڵەت پەیوەستە بە دەستورەوە

16-ڕێزگرتن لە خاوەنداریەتی تایبەتی هاونیشتیمانیان.(McPhee, Peter, 2013, p 86)

لەگەڵ قبوڵكردنی دەستوری تازەی وڵاتدا، كۆمەڵێك خاڵ بەهۆی ناكۆكی و یەكلانەكردنەوەیان بە هەڵپەساردراوی مانەوە لەوانە (باجی خانوبەرە، باجی كرێ، باجی سەركارگە و كارە بازرگانیەكان)، بەڵام لەگەڵیدا سەرجەم بەربەستە گومرگیەكان هەڵگیران وە ئەو كارە بووبەهۆی هاندانی گەورە بۆ هێنانە ئارای ئازادی بازرگانی و خزمەتكردنی بە دروستبونی سیستەمی سەرمایەداری بۆرجوازی.(السبكی،1985: 34،33).

هەر بەپێی دەستوری ساڵی (1791) دەسەڵاتی وڵات دابەشی چوار دەسەڵات كرا:

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

1-دەسەڵاتی جێبەجێکردن

بەپێی دەستور پاشا لە دەسەڵاتی بانگەشەی سەروەری دادەماڵدرێت و تەنها وەك سەرۆكی دەوڵەت دەمێنێتەوە کەدەسەڵاتی دانانی وەزیرەکانی هەبێت بەبێ ئەوەی دەسەڵاتی رەتکردنەوەی یاساکانی هەبێت تەنها دەتوانێت بۆ ماوەیەکی کاتی یاساکان رابگرێت. (McPhee, Peter, 2013, Page 447)، دەسەڵاتەکانی حکومەت لە رێگەی وەزارەتە جۆربەجۆرەکانەوە جێبەجێ بکرێت، پادشا خۆی سەرۆکی هێزی چەکدارە و ڕاگەیاندنی جەنگ و بەستنی پەیماننامەکان و هەڵوەشاندنەوەی ئەو یاسایانەی لە پەرلەمان دەردەچن، بەڵام هەڵوەشاندنەوەی کۆتایی یاساکان لای پەرلەمان مایەوە و زۆربەی دەسەڵاتەکانیان لێکجیاکردەوە.

2- دەسەڵاتی یاسادانان

ئەنجومەنێکی (745) کەسی پێکهێنرا کە لەلایەن گەلەوە هەڵدەبژێردرا، بەڵام مافی دەنگدانان تەنها درابوو بە ئەو کەسانەی کە باجیان دەدا، ویستیان ئەنجومەنێکی (8) کەسی پێکبهێنن بەڵام لەڕێژەی دەنگداندا سەرکەوتوو نەبوو و دارێژەرانی دەستور نەیان دەویست فەرەنسا بەراورد بکەن بە بەریتانیا و ئەمریکا. یەکێك لە کێشەکانی ئەنجومەنی یاسادان ئەوەبوو کە ئەنجومەن دەسەڵاتی هەڵوەشاندنەوەی حکومەت و ئەنجومەنی وەزیرانی نەبوو.

3-دەسەڵاتی دادوەری

بەپێی پرانسیبی جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکان، دادوەر و دادگاکان سەربەخۆبوون، ڕاستەوخۆ لەلایەن هاوڵاتیانەوە هەڵدەبژێردران، کە زۆرجار بەهۆی ناهۆشیاری و نەشارەزایی خەڵکەوە نەدەتوانرا کەسانی شارەزا و بەهێز بۆ ئەو بوارە هەڵبژێردرێت.

4- بەڕێوەبردنی خۆجێی ناوچەیی لە دەستوردا

بەپێی دەستور دەسەڵاتە خۆجێیەکان هەڵوەشانەوە و هەموو هەرێمەکان لە یەك هەرێمدا یەکخران، بەڵام دواتر دەرکەوت کە ئەو شێوازە سەرکەوتو نییە دووبارە هەرێمەکانیان بەسەر (83) ناوچەدا دابەشکرد و سەرجەم ناوە کۆنەکانیان لادا و ناوی تازەیان لێنان، ئەو دەسەڵاتە زۆرەی کە

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پیاوانی ئاینی لە هەرێمەکاندا هەیان بوو ســـەرجەمیان لادران و یاســـای مەدەنی تایبەت بە پیاوانی ئاینی دەرچوو کەنیسە بەتەواوەتی خرایە ژێر دەسەڵاتی دەوڵەتەوە. (نجم، 2012: 299-300)

وەك دەبینین نوســـینەوەی دەســـتورێکی مەدەنی و جیاکردنەوە و دابەشـــکردنی دەســـەڵاتەکان رەنگدانەوەی بیر و هزی بیرمەندانی ڕۆشـــنگەری بوو کە مەبەســـتیان بوو ئەو باگراوندە ئاینی و خوداییە لە سیستەمی پادشایەتی بکەنەوە، کاروباری سیاسی و بەڕیوەبردنی وڵات وەك کردارێکی مرۆیی سەیر بکرێت، کە ئەویش لەگەڵ خواست و ویستی داخوازیەکانی چینی گشتی یەکانگیر بوو، لە کاتیکدا سیستەمی پادشایەتی ڕەها هەڵێنجراو بوو لەسەر قۆرغکردنی دەسەڵاتەکان و زەوتکردنی ئیرادەی سیاسی و کۆمەڵایەتی ...هتد، تاکەکانی کۆمەڵگا. بەدیوێکی تریشدا دەکرێت دانانی دەستور وەك خاڵێك بۆ لاوازی و بێ ئیرادەکردنی سیستەمی پادشایەتی و پادشا سەیربکرێت و بەتایبەت بۆ ئەو قۆناغ و ســـەردەمە کە دەســـتور و ناوەڕۆکەکەی بەجۆرێك لە جۆرەکان نامۆ بوو بە ســـیســـتەمی سیاسی فەڕەنسا و تەنانەت زۆرێك لە وڵاتانی ئەورووپاش.

ئەنجام

بەســـەرنجدان و تێڕامانی قوڵمان بۆ ســـەرچاوەکانی توێژینەوە گەیشـــتینە ئەو ئەنجامانەی خوارەوە:

1- دامەزراندنی ئەنجومەنی نیشتیمانی، گۆڕانکاریەکی ڕیشەیی لە مێژووی ئەوروپی و بگرە جیهاندا هێنایە کایەوە، کۆتایی بە بنەما کلاسیکیەکانی ڕژێمی چینایەتی هێناو سەرەتایی کۆتایهێنانی رژێمی پاشایەتی ڕەهابوو لە ئەوروپادا.

2- پێکهاتەی چینایەتی کۆمەڵگای فەرەنسی بەتایبەت ئەو دوو چینەی (خانەدان و پیاوانی ئاینی)، کە خاوەنی هەموو شتێك بوون، هیچ بەرپرسیاریەتکێشیان لە ئەستۆ نەدەگرت، گەورەترین بەربەستی بەردەم گۆڕانکاریەکان بوون کە بەبێ بازدان بەســـەر ئەو دوو چینەدا گۆڕانکاری خەونێکی مەحاڵ بوو.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

3- قەیرانە یەك لەدوای یەکەکانی ئابوری و سیاسی و شکستی لویسی شانزەهەم لە چاکسازی ئابوری، کۆمەڵگای فەرەنسای خستە بەردەم بژاردەی بەکارهێنانی توندوتیژی بۆ گۆڕینی ئەو سیستەمە کە ئەمە دواهەمین بژاردەی ناچاری هەرکۆمەڵگایەکە بۆ گۆڕانکاری.

4- شۆڕشی فەرەنسی تەنها گۆڕانکاری نەبوو لە هزرو بیردا بەڵکو دەست بردن و گۆڕانکاری بوو لە (میکانیزم)ی گەیشتن بە ئامانجەکان، بەبێ گۆڕینی (ئەنجومەنی چینەکان) بە (ئەنجومەنی نیشتیمانی) و دەسکاری کردنی شێوازی دەنگدان ئەستەم بوو گوێ بۆ داواکاری و خواستەکانی هاوڵاتیان بگیرایە.

5- ئەو گۆڕانکاریەی کە لە ئەنجومەنی چینەکاندا کرا، وایکرد ئەنجومەنی نیشتیمانی ئەرکی شۆرشی فەرەنسا لە ئەستۆ بگرێت و وەك فریاد ڕەسی کۆمەڵگای فەرەنسی دەربکەوێت.

6- لەسەرەتادا داخوازی ئەنجومەنی نیشتیمانی و هاوڵاتیان خۆی لە کۆمەڵێك وردە چاکسازی و ژیانێکی ئابوری باشتردا دەبینیەوە، بەڵام کە پاشا گوێی بۆ نەگرتن، ئاستی داواکاریەکانیان بەرزکردەوە دواتر بە هەڵتەکاندنی سەرجەم جومگە بنچینەییەکانی ئەو سیستەمە کۆتایهات.

7- دوای سەرکەوتنە یەك لەدوای یەکەکانی ئەنجومەنی نیشتیمانی، لەڕووی تیۆری و پراکتیکەوە (شۆڕش)، ئەنجومەنی نیشتیمانی کۆمەڵێك بڕیارو بەیاننامەی دەرکرد و دواتریش رۆڵێکی گرنگی گێڕا لە دانانی دەستورێکی مەدەنی هەڵقوڵاو لە فیکری فەیلەسوفانی رۆشنگەرو ڕەنگرێژکردنی بنەماکانی مافەکانی مرۆڤ لە کۆمەڵگای فەرەنسیدا، کە ئەو کار و چالاکیانە نوێنەرایەتی خواست و داواکاریەکانی چینی سێیەم بوون.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

سەرچاوەکان

1- بەزمانی کوردی:

1 - ئەحمەد(2014)، سامان حوسێن، مێژووی ئەوروپا لە شۆڕشی فەڕەنسیەوە تا کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم، نارین بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە، هەولێر.

2- ئەفیمۆف، گالکین، ئیلیا و ئەوانی تر(2013)، مێژووی سەردەمی نوێ (لە شۆڕشی ئینگستانەوە تا کۆمۆنی پاریس)، بەرگی یەکەم، و: زانەر محمد ڕەشید، چاپخانەی چوارچرا.

3ـ البدري(2016)، محمد عبدالستار، مێژوو چیمان بۆ دەگێڕێتەوە، و: هەورامان وریا قانع، چاپخانەی سەردەم، سلێمانی.

4ـ شاکر(2019)، محمود، پوختەی مێژووی شارستانیەتەکان (ئەوروپا لە سەدەکانی ناوەڕاست، مێژووی نوێی ئەمەریکا و مێژووی نوێی ئەوروپا)، و: موسا محمد عبدالرحمن، نیهاد جلال حبیب الله، بەرگی دوو، چاپخانەی چوارچرا، سلێمانی.

5- صالح(2005)، یاسین صابر، ئینسایکلۆپیدیای گشتی، چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.

6ـ قانع(2019)، هەورامان وریا، شۆڕشی فەڕەنسا، چاپی دووەم، ناوەندی ڕۆشنبیری و هونەری ئەندێشە، سلێمانی.

7ـ کریم(2019)، خالد محمود، مێژووی نوێی ئەوروپا (لەڕێنیساسەوە تاوەکو سەردەمی هاوپەیمانێتیەکان)، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی.

8ـ کۆمەڵێك نوسەر(2009)، سەدەکانی ناوەڕاست و دادگاکانی پشکنین و شۆڕشی فەڕەنسی(1789)، و: هەورامان وریا قانع، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی.

9- نقیب زادە(2008)، ئەحمەد، مێژووی دبلۆماسی و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان، و: مستەفا مەعروفی، دەزگای توێژینەوە و بڵاوکراوەی موکریان، هەولێر.

10ـ هەینی(2013)، شێرزاد ، شۆڕشەکانی جیهان، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر.

2ـ بەزمانی عەرەبی:

11- ابوعلية(2007)، عبدالفتاح الحسن، تأريخ أوروبا الحديث و المعاصر، دار المريخ للنشر، السعودية.

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

12 ـ الادهمی(1989)، محمد مظفر، تاریخ اوروبا الحدیث (عصر النهضه - الثورة الفرنسیة - القرون 16-18 میلادیة)، مطبعة التعلیم العالی، بغداد.
13 ـ برون(2006)، جفری، تاریخ اوروبا الحدیث، ت: علی المزروقی، الاهلیة للنشر و التوزیع، الاردن.
14 ـ البطریق، عبدالحمید(بدون السنة)، نوار، عبدالعزیز، ، تاریخ الاوروبی الحدیث (من عصر النهضه الی موتمر فیینا، دار النهضة العربیة، لبنان.
15 ـ حاطوم(1979)، نورالدین، تاریخ الحرکات القومیة(یقظة القومیات الاوربیة)، الجزء الاول، الطبعة الثانیة، دار الفکر، الکویت.
16 ـ حسین فاضل، کاظم هاشم نعمه (1982)، التاریخ الاوربی الحدیث (1815-1939)، مدیریة دار الکتب ونشر جامعة الموصل.
17 ـ السبکی(1985)، امال، اوروبا فی القرن التاسع عشر فرنسا فی مئهعام، العالم المعریف، سعودیه.
18ـ سوبل(1989)، البیر، تاریخ الثوره الفرنسیه، ترجمة: جورج کوسی، الطبعة الرابعة، منشورات عویدات، بیروت – بارس.
19 ـ عوض(1991)، لویس ,الثورة الفرنسیة، مطابع الهئة المصریة العامة للکتاب، مصر.
20 ـ فوریه، فرانسوا، ریشة دینی، (1993)، الثوره الفرنسیة، ت: صیام االجهیم، القسم الاول، منشورات وزاره الثقافه، سوریه.
21 ـ فیشر(1993)، ه.ا.ل، تاریخ اوروبا فی العصر الحدیث (1789-1950)، ت، احمد نجیب هاشم، ودیع الطبع، الطبعة التاسعة، دار المعریف، مصر.
22 ـ لوبون(2012)، غوستاف، روح الثورات و الثورة الفرنسیة، ت: عادل زعیتر، مؤسسة هنداوی للتعلیم و الثقافه، مصر.
23 ـ النائب(2013)، احسان عبدالهادی، توماس هوبز و فلسفة السیاسة، منشورات مکتب الفکر التوعیة للأتحاد الوطنی الکردستانی، سلیمانی.
24 ـ نجم(2012)، زین العابدین شمس الدین، تأریخ أوروبا الحدیث و المعاصر، دار المسیرة للنشر و التوزیع و الطباعة، عمان.
25 ـ نوار، عبدالعزیز سلمان، نعنعی، عبدالمجید، (2014)، التاریخ المعاصر اوروبا من الثورة الفرنسیة الی الحرب العالمیة الثانیة، الطبعة الجدید، دار النهضة العربیة، لبنان.

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

26 ـ هريدى(**2003**)، صلاح احمد، تاريخ اوروبا الحديث و المعاصر (**1789-1914**)، دارالوفا، مصر.

3- بەزمانی ئنگلیزی:

27- James M. A. (**2007**). Daily Life during the French Revolution, Westport: Greenwood Press

28- David A. (**1999**). French Society in Revolution **1789**-**1799**, Manchester: Manchester University Press.

29- Alfred C. (**1999**). The Social Interpretation of the French Revolution, **2**nd Edition, Cambridge: Cambridge University Press.

30- William D. (**2002**). The Oxford History of the French Revolution, **2**nd Edition, Oxford: Oxford University Press.

31- David R. and Eric H. (**2010**). Social Class in Europe: An Introduction to European Socio-Economic Classification, Oxford: Rutledge.

32- Alan F. (**1989**), Conscripts and Deserters, The Army and The French Society During the Revolution and Empire, Oxford: Oxford University Press.

33- Gregory F. (**2006**). The Encyclopedia of the French Revolutionary and Napoleonic War, A Political, Social, and Military History, Vol. **3**, California: ABC-CLIO, Inc.

34- Francois, F. (**1996**), The French Revolution **1770**-**1814**, Oxford: Blackwell.

35- Jeffrey R. H. (**2021**). The General Will and the Extreme-Right in the National Constituent Assembly, **1789**-**90**, French History & Civilization, Vol. **10**, p**162**-**175**.

36- Jocelyn H. (**2005**). The French Revolution, London: Routledge.

37-Jonathan I. (**2014**), Revolutionary Idea, An Intellectual History of the French Revolution from the Rights of Man to Robespierre, Princeton: Princeton University Press.

38-Peter M. (**2013**), A Companion to the French Revolution, Oxford: Wiley-Blackwell.

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

39- Bailey S. (**2004**). Reinterpreting the French Revolution, A Global-Historical Perspective, Cambridge: Cambridge University Press.
40- Timothy T. (**1996**). Becoming a Revolutionary, the Deputies of the French of the National Assembly and the Emergence of a Revolutionary Culture (**1789**-**1790**), New Jersey: Princeton University Press.
41- Toma, P. A. (**1964**). Book Reviews: What is the Third Estate? By EMMANUEL JOSEPH SIEYES. Translated English by M. Blondel; New York: Frederick A. Praeger, **1963**.

الاصراع الطبقي كسبب لتأسيس المجليس الوطني الفرنسي عام (1789) و تأثيراته دراسة تاريخية سياسسية

الملخص

المجلس الطبقات التى تأسست عام (1302) ولكن منذ عام (1614) لم يقعد جلسة، بأمر من الملك لويس السادس عشر بين (1788-1789) تم تفعيل هذا المجلس و أنتخيب اعضائهم التى يتكون من (الإقطاع والنبلاء، والرجال الدين و الطبفة العامة او الثالثة) الطبقة العامة التى تمثل الاكثرية الفرسين. بدأت الصراع مع الطبقات الاخرى من اجل الحصول على الحقوق الطبقة العامة، هذا صراع أثر على تأسيس المجلس الوطنى و بعد يترأس الثورة الفرنسية هذه الدراسة بعنوان (الاصراع الطبقي كسبب لتأسيس المجليس الوطني الفرنسي عام 1789 و تأثيراته- دراستة تاريخية سياسسية) محاولة تحدث عن أثار المجلس الوطنى فى عام (1789) فى فرنسا كأعظم موسسة السياسية تأسست من ابعاد المختليفة و دوره فى مجال الحكم فى فرنسا و تحدثنا عن الصراع الطبقى كأهم الاسباب لتـأسيس هذا المجلس، هذه الدراسة ينقسم الى مقديمة و مدخل و ثلاثة المبحث الرئسية، اولا: تعريف الحالات الاجتماعية و الاقصادية و مكوينات الطبقات التى يسبب تعمق الصراع الطبقى و تأسيس المجلس الوطنى الفرنسى. وخصصنا المبحث الثانى، لمرحلة الانتقالية من (المجلس الطبقات) الى تأسيس

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

(المجلس الوطنى) وفى النهاية اشرنا الى دور و تأثيرات هذا المجلس فى اندلاع الثورة الفرنسية و كتابة الدستور المدنى لفرنسا.

مفتاح الكلمة: ثورة، فرنسا، ملك، مجلس الوطني، الطبقية

To what extent, the struggle of the French Classes has an impact on Establishing the French National Assembly in (1789) and its Effects

Hana Ali Hama:
Department of History, College of Humanities, University of Raparin, Kurdistan region - Iraq
hana.ali@uor.edu.krd

Ahmed Hama Mustafa
Department of History, College of Humanities, University of Raparin, Kurdistan region - Iraq
ahmed.hama1976@uor.edu.krd

Rawaz Mahmud Rasul
Department of History, College of Humanities, University of Raparin, Kurdistan Region-Iraq
Rawaz.mahmud@uor.edu.krd

Key Words: *Revolution, King, France, Social Classification, National Assembly.*

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٨) – ژمارە(٥)، زستانی٢٠٢٣
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

Abstract

The Estates General had been established in (1302), but until (1614) it was passive and had not held any meetings. By the command of King Louis XVI, the assembly had been reactivated and the election was held. The nominated of all classes namely (Nobles, Clergy, and General Classes) were elected. The Estates General which was representative of the overwhelming majority of the French people, had conflict with both other classes, for obtaining the rights of the Estates General. Furthermore, the representative of the Estates General had a significant role, in the French Revolution. This research is could be considered as an attempt to put shed light on the role of the National Assembly's effects in (1789), as it was the greatest and the most effective political organization in France. There are a number of factors of its establishment, and it had a crucial role in ruling France. In addition, the struggle of the classes which was as one of the most important factors has been discussed here. This research consisted of introduction, prologue, and three main sections. The first section consisted of the economic and social conditions of the classes, and widen the economic and social differences of the French classes was one of the main reasons of establishing the Classes Assembly then which was changed to the National Assembly. The second section dedicated to the transition period from the Classes Assembly to the National Assembly. In the final section, National Assembly and its effects on the outbreak of the Revolution, and the civil constitution for France were established.